

KULJEMME YHDESSÄ TÄLLÄ TIELLÄ

*Tutkimus peruskoulun ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon
musiikkikasvatuksen yhteistyömahdollisuuksista*

Maiju Kovanen

Maisterintutkielma

Musiikin laitos

Musiikkikasvatus

Kevät 2014

Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Musiikin laitos
Tekijä – Author Kovanen, Maiju Pauliina	
Työn nimi – Title KULJEMME YHDESSÄ TÄLLÄ TIELLÄ – Tutkimus peruskoulun ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon musiikkikasvatuksen yhteistyömahdollisuuksista	
Oppiaine – Subject Musiikkikasvatus	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year 4 / 2014	Sivumäärä – Number of pages 59
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Yleissivistävä peruskoulu ja Suomen evankelis-luterilainen kirkko tarjoavat molemmat monipuolista musiikkikasvatusta yhteiskunnassamme. Näiden instituutioiden kasvatustyötä ohjaavat julkiset asiakirjat, Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2004) ja Musiikkikasvatus seurakunnassa (1989). Näihin tavoitejulkaisuihin on koottu laaja joukko erinäisiä musiikkikasvatuksen tavoitteita ja sisältöjä, joita tässä tutkimuksessa analysoidaan ja vertaillaan. Tarkoituksena on kartoittaa koulun ja kirkon musiikkikasvatustyön yhteneväisyyksiä ja eroja, ja sitä myöten pohtia mahdollisuuksia kehittää entistä toimivampaa yhteistyötä koulun ja seurakunnan musiikkitoiminnan välille.</p> <p>Tutkimus toteutettiin laadullisin menetelmin, induktiivisesti etenevää sisällönanalyysiä hyödyntäen. Opetussuunnitelman perusteet ja seurakunnan musiikkikasvatuksen tavoitteet analysoitiin yksitellen ja lopuksi analysista saatujen pelkistettyjen mallien pohjalta suoritettiin vertailua neljässä tavoitekategoriassa, jotka olivat <i>musiikillinen toiminta</i>, <i>musiikillinen ymmärtäminen</i>, <i>kokonaisvaltainen kasvu</i> ja <i>kokemuksellisuus</i>. Tutkimuksessa selvisi, että kirkon ja koulun musiikkikasvatustoiminta sisältää paljon samankaltaisia toimintamuotoja, vaikka kyseisten instituutioiden kasvatustyö rakentuukin erilaisista lähtökohdista käsin. Siinä missä koulu painottaa yksilön kehityksen tiedollisia ja taidollisia tavoitteita, on kirkon kasvatustyössä olennaisella sijalla hengellinen kasvu niin yksilön kuin yhteisön tasolla.</p> <p>Tutkimuksen perusteella seurakunnan ja koulun musiikkikasvatuksen yhteisiä osa-alueita ovat mm. yksilöiden rohkaiseminen monipuoliseen musiikillisten taitojen käyttämiseen ja kehittämiseen, vaikutukset ihmisen kokonaisvaltaiseen kasvuun sekä kokemus yhteisöllisyydestä. Näiden lisäksi seurakunnan musiikkikasvatustoiminnalla on monia mahdollisuuksia toimia koulun musiikinopetuksen täydentäjänä, esimerkiksi arvokasvatuksen ja kulttuuriperinnön siirtämisen osalta. Tutkimustulosten perusteella kirkon tekemän oppilaitostyön ohella koulun ja kirkon musiikkikasvatuksen laajamittaiselle ja tavoitteelliselle yhteistyölle olisi eittämättä tarvetta. Etenkin kaksoiskoulutettujen musiikinopettaja-kanttorien ammattiosaamista hyödyntämällä olisi mahdollista kehittää tulevaisuudessa koulujen ja seurakuntien välistä yhteistyötä molempia osapuolia hyvin palvelevaksi.</p>	
Asiasanat – Keywords peruskoulu, seurakunta, musiikkikasvatus, kasvatustavoitteet, yhteistyö	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kirjasto	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO -----	4
2 TUTKIMUSASETELMA -----	8
2.1 Tutkimustehtävä	8
2.2 Aiemmat tutkimukset	9
2.3 Menetelmä ja aineisto	10
2.3.1 Menetelmän kuvaus ja luotettavuus	10
2.3.2 Aineisto	13
2.4. Tutkijan esiymmärrys	14
3 PERUSKOULUN MUSIIKINOPETUKSEN TAVOITTEET -----	18
3.1 Tavoitteiden taustalla	18
3.1.1 Opetussuunnitelmasta	19
3.1.2 Koulun musiikinopetuksesta	21
3.2 Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet (2004)	23
3.2.1 Musiikki	23
3.2.2 Uskonto ja kerhotoiminta	26
4 SUOMEN EV.LUT. KIRKON MUSIIKKIKASVATUKSEN TAVOITTEET -----	28
4.1 Tavoitteiden taustalla	28
4.1.1 Musiikin teologiasta	29
4.1.2 Kristillisestä kasvatustavoitteesta	30
4.2. Seurakunnan musiikkikasvatuksen tavoitteet (1989)	32
5 ANALYYSI JA TUTKIMUSTULOKSET -----	36
5.1 Koulun ja seurakunnan kasvatustoiminnan lähtökohtien vertailu	36
5.2 Kasvatustavoitteiden ryhmittely ja abstrahointi	38
5.3 Kasvatustavoitteiden vertailu – tutkimustulokset	46
5.4 Tutkimuksen luotettavuus	49
6 POHDINTA -----	51
LÄHTEET -----	56

1 JOHDANTO

”Kuljemme yhdessä tällä tiellä...” Monialainen koulutustaustani ja työskentelykokemukseni niin koulun musiikinopettajana kuin seurakunnan kanttorina ovat saaneet minut pohtimaan virren 814 alkusanojen tapaan, miltä osin tämän yhteiskunnan tarjoama musiikkikasvatus kulkee yhteistä tietä rinnakkain, kohti samankaltaisia päämääriä. Missä määrin eri kasvatusinstituutioiden, kuten koulun, kirkon tai vaikkapa musiikkioppilaitosten musiikkitoiminnan välillä on tavoitteellisia yhteneväisyyksiä? Vastauksia näihin mietintöihin puntaroidessani päädyin tässä tutkimuksessani vertailemaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon musiikkityön ja peruskoulun musiikinopetuksen tavoitteita sekä selvittämään tulosten pohjalta kattavampia yhteistyömahdollisuuksia koulun ja kirkon musiikkikasvatustoiminnalle. Oman mielenkiintoni ja tutkimuskysymyksen rajaamisen vuoksi käsittelin tässä tutkimuksessa ainoastaan evankelis-luterilaista kirkkoa ja sen seurakuntia Suomessa sekä suomalaista yleissivistävää peruskoulua. Tästä eteenpäin viittaan näihin tutkimuskohteisiini myös yleisillä termeillä ’kirkko’, ’seurakunta’ ja ’koulu’.

Yksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon varhaiskasvatus- ja nuorisotyön keskeisimmistä muodoista on oppilaitostyö, jota toteutetaan yhteistyössä esimerkiksi peruskoulujen kanssa. Tavoitteena on tukea ja edistää kouluissa jo toteutuvaa arvokasvatusta ja laaja-alaista sivistystä. (Haastettu kirkko 2012, 158.) Koulujen ja seurakuntien yhteistyö perustuu yhteiselle kasvatustehtävälle, jonka mukaisesti kaiken kasvatuksen tarkoituksena on tukea lasten kokonaisvaltaista kasvua ja hyvää elämää (Lahtiluoma & Turunen 2011, 13–14). Ensi alkuun ajatus kirkon ja koulun tiiviistä yhteistyöstä kasvatusrintamalla tuntuu tänä päivänä varsin vieraalta. Historian saatossa uskonnollis-kansalliset arvot ovat vaihtuneet yhteiskunnan liberalisoitumisen pyörteissä: lisääntynyt tasa-arvo sekä suorituskyky ja muut kilpailukyvyn ominaisuudet ovat lyöneet itsensä läpi kasvatuksen lähtökohtana (Värri 2010, 49). Tarkastellessa koulun ja kirkon taivalta vuosikymmeniä ja -satoja taaksepäin on näiden kahden instituution musiikkikasvatustyön välillä kuitenkin havaittavissa varsin symbioottinen suhde.

Kanttorin virka on kehittynyt aikojen saatossa keskiajan luostareiden esilaulajasta (cantor) lukkarin ammattinimikkeen kautta nykyiseen muotoonsa, jossa tehtävänä on seurakunnan musiikkielämän johtaminen kaikessa kokonaisuudessaan. Yhteinen piirre näille kaikille kanttorin työn vaiheille on ollut vahva sidos kasvatustyöhön. Keskiajan cantor hoiti kirkon työnsä ohella koulujen musiikinopetusta, lukkarit puolestaan huolehtivat kirkkolaulun ohjaamisen lisäksi rippikouluopetuksesta, lasten lukutaidon opetuksesta sekä kinkerikuulusteluista. (Erkkilä 2003, 77–88; Tuppurainen 2003, 52.) Vastavuoroisesti kansakoulu ja varhainen peruskoulu vastasivat osaltaan seurakunnan musiikkikasvatuksesta pitämällä opetustyössään vahvasti esillä virsilauluperinnettä ja hartaudenharjoittamista.

Vaikka vahva side koulun ja kirkon kasvatustyössä onkin hälvennyt jälkimodernin ajan muutosten myötä, ovat kasvatuksen sisällöt säilyneet monilta osin samankaltaisina molempien tahojen omassa, itsenäisessä musiikkikasvatustyössä. Laulaminen, soittaminen ja musiikin kuuntelu ovat keskeisiä osa-alueita yhä tänä päivänä niin koulun musiikintunneilla kuin seurakunnan musiikkityössä. Minua kiinnostaa selvittää, löytyykö peruskoulun ja kirkon musiikkikasvatuksen tavoitteista yhteistä tarttumapintaa, jonka varaan vielä tänä päivänä voisi rakentaa aidosti toimivaa yhteistyötä. Mikä estää seurakuntaa tarjoamasta kouluikäisille lapsille ja nuorille sellaista musiikkitoimintaa, joka luontevasti jatkuisi koulun musiikinopetuksen sisällöistä? Olisiko seurakunnan musiikkikasvatuksella jotakin muuta annettavaa koulun yksilökeskeisten osaamistavoitteiden tueksi?

Tällä erää kirkkolaki määrittelee kanttorin työnkuvan kolmijaksoisesti: tehtäviä ovat jumalanpalvelusmusiikin hoitaminen, seurakunnan musiikkikasvatuksesta vastaaminen ja soitinten huoltaminen. Nykymallinen kirkkomusiikin koulutusohjelma painottuu hyvin vahvasti ensiksi mainittuun osioon, eikä koulutuksen aikana saada mielestäni riittäviä musiikkikasvatuksellisia valmiuksia. Samaa on todettu myös esimerkiksi tutkimuksissa (Käki-Kuorikoski 2013, Pohjannoro 2010b, 17), jossa kanttorit kertovat kaipaavansa enemmän eri tyylien tuntemusta sekä pedagogista ja kasvatuksellista osaamista lasten ja nuorten parissa tehtävän musiikkikasvatustyön avuksi.

Musiikkikasvatusosaamisen kehittäminen nousi esille myös Pohjannon & Pesosen (2010, 48–49) kyselyissä selkeänä tulevaisuuden painopistealueena, sillä kirkkoherroista peräti 86% arvioi kanttorien pedagogisen osaamisen tarpeen kasvavan tulevaisuuden seurakuntatyössä. Tämän vuoksi Hannu Vapaavuori kirjoittaa selvityksessään (2005) kaksoiskoulutettujen musiikinopettaja-kanttoreiden olevan musiikkikasvatusosaamisellaan avainasemassa, kun seurakuntien kirkkomusiikkityötä tulevaisuudessa kehitetään.

Kaiken tulevaisuussuuntautuneisuuden keskellä on syytä kuitenkin muistaa, ettei koulun ja kirkon välinen yhteistyö itsessään ole mikään uusi keksintö. Onhan yhdeksi kirkon musiikkikasvatuksen tavoitteeksikin kirjattu jo 25 vuotta sitten yhteistyön kehittäminen yhteiskunnan muiden musiikkikasvatustoimintaa antavien instituutioiden kanssa (Musiikkikasvatus seurakunnassa 1989, 26–27). Nykypäivän kasvatuserittely on kuitenkin havahduttanut seurakunnat huomaamaan, että loppujen lopuksi lähes kaikki kirkon toiminta on jonkin asteista pedagogista työtä. Tämä oivallus sai Huhtasen (2013, 66) tutkimuksessa aikaan pohdinnan, miksi kirkon musiikkikasvatus ei ole verkostoitunut nykyistä paremmin yhteiskunnan muun musiikkikasvatuksen kanssa. Toivottavasti tämä tutkimus voisi olla osaltaan rohkaisemassa kouluja ja seurakuntia kehittämään rohkeasti musiikkikasvatuksen yhteistyökuvioitaan.

2 TUTKIMUSASETELMA

2.1 Tutkimustehtävä

Laadukasta ja osaavaa musiikkikasvatusta tehdään ympäröivässä yhteiskunnassamme monella sektorilla. Vaikka kasvatustyö on tavoitteiltaan ja toimiltaan osittain samansisältöistä ja päällekkäistä, on suomalaisella musiikkikasvatuskentällä ilmoilla yksinpakertamisen henki. Omat tutkimusintressini koskevat peruskoulussa ja seurakunnassa tehtävää musiikkikasvatustyötä ja niiden keskinäisiä yhteistyömahdollisuuksia sekä musiikinopettajien ja kanttorien ammattiosaamisen entistä parempaa hyödyntämistä yhteisen musiikkikasvatustyön hyväksi. Tulevaisuuden yhteistyömahdollisuuksien pohtiminen on aihealueena ajankohtainen tänä päivänä opetussuunnitelmauudistuksen pyörteissä olevassa peruskoulussa kuin myös muutoksen kourissa elävässä kirkossa.

Tässä tutkimuksessani analysoin ja vertailen koulun musiikinopetuksen ja seurakunnan musiikkikasvatuksen tavoitteita. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miltä osin koulussa ja kirkossa annettava musiikkikasvatus on yhteneväistä ja mitä eroavaisuuksia kasvatusajattelussa ja -toiminnassa on. Vertailun perusteella pohdin mahdollisuutta ja perusteluja yhteistyölle näiden organisaatioiden välillä.

Tutkimustehtävänäni on

- 1) vertailla peruskoulun ja seurakunnan musiikkikasvatuksen tavoitteita sekä
- 2) pohtia, millaisia mahdollisuuksia kirkon musiikkikasvatuksella on täydentää ja tukea koulun musiikinopetusta.

2.2 Aiemmat tutkimukset

Ajankohtaisuudestaan huolimatta koulun ja seurakunnan yhteistyömahdollisuuksia musiikkikasvatuksen osalta ei ole toistaiseksi tutkittu juuri lainkaan. Seurakunnan musiikkikasvatuksen tavoitteissa kuitenkin mainitaan halu toimia yhteistyössä yhteiskunnan muiden kasvatustahojen kanssa (Musiikkikasvatus seurakunnassa 1989, 26). Samoin Sibelius-Akatemian musiikkialan osaamistarpeita kartoittaneen TOIVE-hankkeen selvityksistä (Pohjannoro 2010b, 18; Pohjannoro & Pesonen 2010, 45) käy ilmi, että yhteistyö muiden paikallisten toimijoiden kanssa tulee olemaan sekä kanttoreiden että kirkkoherrojen näkemysten mukaan tärkeä osa seurakunnan musiikkityön tulevaisuutta. Myös peruskoulun opetussuunnitelmassa puhutaan kontaktin ottamisesta seurakunnan suuntaan ainakin uskonnonopetuksen kohdalla (POPS 2004, 204–207). Yhteistyömahdollisuuksien kartoittaminen myös musiikkikasvatuksen osalta on siten näiden julkikirjoitettujen tavoitteiden ja selvitysten perusteella erittäin aiheellista ja tarpeellista.

Yleisemmällä tasolla koulun ja seurakunnan yhteistyöstä on olemassa mainintoja sekä kirkon tutkimuksissa että virallisissa strategiajulkaisuissa. *Haastettu kirkko* (2012, 116), kirkon nelivuotiskertomus vuosilta 2008–2011 korostaa yhteistyön kuntien ja seurakuntien kasvatustyön kesken olevan valtakunnallisesti merkittävää ja laaja-alaista, sillä peruskoulujen ja lukioiden kanssa säännöllistä yhteistyötä toteuttavat 93% kaikista seurakunnista. Nelivuotiskertomuksen pohdintaosuudessa todetaankin, että kotien kristillisen kasvatuksen tukeminen on yhteiskunnan yleisen asenneilmapiirin muutoksen myötä entistä haastavampaa, jolloin kirkon kasvatustoimintaa kannattaa keskittää nykyistä aktiivisemmin niihin verkostoihin, joissa lapset ja nuoret muutoinkin toimivat. (Haastettu kirkko 2012, 171–172.) Näitä ajatuksia hyödyntäen yhteistyö yhteiskunnan eri toimijoiden kanssa on mainittu myös kirkon kasvatustyön uudessa linjauksessa *Meidän kirkko – kasvamme yhdessä* (2012), joka sanoittaa seurakuntien kasvatustoiminnan suuntaa ja päämääriä vuoteen 2015 saakka. Julkaisussa käsitellään kirkon kasvatuksen perustehtävää yleisellä tasolla, eikä se varsinaisesti tarkastele yksittäisen toimialan, kuten musiikkityön, toimintaa erikseen. Toisaalta seurakuntien musiikkikasvatustyön tulisi tuki olla linjassa tämän yleisstrategian kanssa.

Markku Holman (2009) koostamassa raportissa *Kirkko ja koulu yhdessä* käsitellään niitä lähtökohtia, perusteita ja toimintatapoja, joista kirkon ja koulun välinen yhteistyö kumpuaa. Opetussuunnitelmassa korostetaan monipuolista yleissivistystä ja ihmisen kokonaisvaltaista kehitystä, jonka osana oman suhteen rakentaminen itseän, toisiin ihmisiin, yhteiskuntaan ja myös uskontoon on keskeistä. Kirkon näkökulmasta koulu yhteistyö puolestaan toteuttaa ns. alhaalta kasvavan kirkon periaatetta eli kirkon näkyvää osallistumista ihmisten arkielämään. Molempien tahojen omien lähtökohtien lisäksi tärkeimpänä perustana yhteistyölle on kirkon ja koulun yhteisen kasvatustehtävä, jossa tuetaan lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja annetaan mahdollisuuksia hyvään elämään (Lahtiluoma & Turunen 2011, 21). Koulun ja seurakunnan väliseen yhteistyöhön keskittyvät myös mm. Kallunki (2010), Parkkinen (2010) ja Mäkelä (2005) omissa tutkimuksissaan.

Koulujen ja eri kirkkojen välisestä yhteistyöstä on olemassa jonkin verran myös kansainvälisiä tutkimuksia. Uskonnollisen kasvatuksen käytänteitä Euroopan eri maissa, esimerkiksi Saksassa, Italiassa, Alankomaissa ja Norjassa, on esitelty mm. teoksessa *Good Practice in Religious Education in Europe* (Schreiner, Kraft & Wright 2007). Peruskoulun uskontokasvatuksen lähtökohdat sekä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon asema kansankirkkona poikkeavat kuitenkin merkittävästi esimerkiksi Keski-Euroopan tai Yhdysvaltojen uskonnollisesta tilanteesta. Siksi ulkomaalaiset tutkimustulokset ovat hankalasti sovellettavissa suomalaiseen yhteiskuntaan.

Peruskoulun musiikinopetusta ja seurakunnan musiikkikasvatustyötä on toki tutkittu itsenäisinä osa-alueina omien organisaatioiden tarpeista lähtöisin. Koulun musiikinopetuksen sisältöjä ja käytäntöjä kuvaavia tutkimuksia ovat mm. Muukkonen (2010), Laitinen, Hilmola ja Juntunen (2011), Eerola (2010) sekä Pohjannoro (2010a). Lisäksi kouluopetuksen tavoitteisiin liittyen tehdään jatkuvasti opetussuunnitelman uudistus- ja tutkimustyötä. Seurakunnan musiikkielämän toimintamuotoja ja musiikkityön tämänhetkisiä sisältöjä on puolestaan kuvattu mm. Tuovisen (2003) ja Lintusen (2003) kirjoittamissa katsauksissa sekä Kakkosen (2008) ja Pohjannoron (2010b) tutkimuksissa. Huomattavaa on kuitenkin kirkon musiikkitoiminnan vähäinen

kiinnostavuus esimerkiksi Kirkon tutkimuskeskuksen ja Kirkkohallituksen julkaisu- ja tutkimustyössä. Kirkon olematonta kiinnostusta musiikkityönsä tutkimiseen kummastelee myös Huhtanen (2013, 9) omassa maisterintutkielmassaan.

Kuten aiemmista tutkimuksista huomataan, kirkon ja koulun välisessä kasvatusyhteistyössä ei ole varsinaisesti kyse uudesta keksinnöstä, vaan aihe on puhututtanut yhteiskunnassamme jo vuosien ajan. Pitkästä historiallisesta taustastaan huolimatta kirkon tekemää kouluyhteistyötä pidetään yhä tänä päivänä yhtenä merkittävimmistä kirkon kasvatustoiminnan muodoista ja siksi sen ajanmukainen kehitystyö onkin äärimmäisen tärkeää. Erityisesti tämä huomio koskettaa koulun ja seurakunnan musiikkikasvatustoiminnan kehittämistä, sillä se on ainakin aiemmin tehtyjen tutkimusten perusteella jäänyt melko vähäiselle huomiolle.

2.3 Tutkimusmenetelmä ja aineisto

2.3.1 Menetelmän kuvaus ja luotettavuus

Tutkimusotteeni tässä tutkimuksessa on kvalitatiivinen, menetelmänä käytössäni on aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Laadullisen tutkimusotteen tarkoituksena ei ole löytää pelkästään aineiston muuttujien välisiä eroja, vaan pyrkiä hahmottamaan ilmiön sisäisesti loogisen kokonaisuuden rakenne. Alasuutari (2011, 38) täsmentää, että kaikki ”luotettavina pidetyt ja selvitettävään kuvioon tai mysteeriin kuuluviksi katsotut seikat tulee selvittää siten, että ne eivät ole ristiriidassa esitetyn tulkinnan kanssa.” Tässä tutkimuksessa on valitun tutkimusmetodin, sisällönanalyysin, keinoin tarkoitus analysoida dokumentteja systemaattisesti ja mahdollisimman objektiivisesti loogisen päättelyn ja tulkinnan keinoin. Dokumenteista koostuvaa tekstiaineistoa tarkastellaan yksityiskohtia jäsentäen sekä yhtäläisyyksiä ja eroja etsien ja kiteyttäen. Tuomi & Sarajärvi (2009) kirjoittavat, että sisällönanalyysissa tavoitteena on muodostaa tutkittavasta kohteesta tiivistetty katsaus, jossa samalla pyritään sekä kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä että etsimään sen merkitysisältöjä (Tuomi ym. 2009, 103–110). Tutkimuksessani tarkastellaan seurakunnan ja koulun musiikkikasvatusta kasvatustyön julkikirjoitetuista tavoitteista käsin. Tekstianalyysin yhteydessä voidaan käyttää

metodeina sisällönanalyysin ohella myös sisällön erittelyä, joka Tuomen ym. (2009, 106) mukaan koskee dokumentin sisällön kvantitatiivista analyysiä. Tässä tutkimuksessa keskitytään kuitenkin määrällisen erittely sijasta kuvaamaan sanallisesti kirkon ja koulun musiikkikasvatustyön lähtökohtia ja tavoitteita. Lisäksi tarkoitus on muodostaa sisällönanalyysin tulosten perusteella kokonaisvaltainen kuvaus aiheesta käytännön työn ja aihetta koskevien aiempien tutkimustulosten kontekstissa.

Laadullinen analyysi koostuu Alasuutarin (2011, 39–48) mukaan kahdesta vaiheesta: havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Pelkistämisvaiheessa aineistosta saadaan esille tutkimuskysymyksen kannalta oleellinen aines, jonka jälkeen nämä pelkistetyt havainnot teemoitellaan ja tyypitellään. Samankaltaisesti Tuomi ym. (2009, 108–109) käsittää analyysin kolmivaiheiseksi prosessiksi, jonka vaiheita ovat 1) aineiston redusointi eli pelkistäminen, 2) aineiston klusterointi eli ryhmittely ja 3) abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Laadullinen analyysi on yleensä luonteeltaan induktiivista, jolloin päättely etenee yksittäistapauksesta kohti yleisempää teoriaa.

Sisällönanalyysiä voidaan toteuttaa aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti. Kaikissa menetelmissä tutkimuksen aineisto jaetaan ensin osiin, käsitteellistetään ja lopulta järjestetään uudeksi kokonaisuudeksi. Viimeksi mainitussa mallissa deduktiivinen tutkimusprosessi nojaa kauttaaltaan valmiiseen, aikaisemmin luotuun teoreettiseen kehykseen, kun taas teoriaohjaavassa analyysissä aiempaa tietoa on käytetty ainoastaan osittain aineistoon pohjautuvan analyysin apuna. Sen sijaan aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä teoriapohjaa on katsastettu etukäteen vain tutkimuksen menetelmän osalta, sillä varsinaista tutkimusaineistoa analysoidaan induktiivisesti ilman teoreettisia ennako-oletuksia. Tällöin teemat nousevat tutkimusaineistosta itsestään. (Eskola & Suoranta 2008, 151–152; Tuomi ym. 2009, 96–100.)

Aineistolähtöisen tutkimusotteen ongelmaksi muotoutuu alkuasetelman ja analyysivaiheen puhdas objektiivisuus: havaintojen jonkinasteinen teoriapitoisuus, ja näin ollen sen vaikutus tutkimuksen lopputuloksiin, on yleisesti tunnustettua. Tätä

tutkimuksen luotettavuuden kannalta merkittävää ongelmaa on pyritty ratkaisemaan tutkijan ennakkokäsitysten julkikirjaamisen keinoin. Siinä tutkija kuvaa lukijalle omaa esiymmärrystään, niitä lähtökohtia, uskomuksia, asenteita ja sitoumuksia, joista käsin hän on analysoinut ja tulkinnut tutkimusaineistoaan. (Eskola ym. 2008, 17–18; Tuomi ym. 2009, 96.) Olen avannut omaa tutkijan esiymmärrystäni luvussa 2.4.

Laadullisessa tutkimuskulttuurissa kaikenkattavien luotettavuuskriteerien löytäminen on vaikeaa, sillä esimerkiksi kvantitatiivisen perinteen mukaisia tutkimuksen yleistettävyyttä ja toistettavuutta mittaavia kriteereitä ei suoranaisesti voida soveltaa laadullisen analyysin luotettavuuden arviointiin. (Tuomi ym. 2009, 134–139.) Ristiriita tutkimuksen objektiivisuuden ihanteen ja tutkijan subjektiivisen roolin välillä on laajemminkin mittakaavassa yksi osa kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden problematiikkaa. Eskola ym. (2008, 17) pelkistääkin laadullisen tutkimuksen ”objektiivisuuden syntyvän nimenomaan subjektiivisuuden tunnustamisesta”, mikä tarkoittaa tutkijan taustan ja ennakkokäsitysten avaamista lukijalle. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kannalta oleellista on myös läpinäkyvyys koko tutkimusprosessin ajalta: tärkeää on muistaa aineiston keruun ja rajauksen, tutkimusmetodin valinnan sekä varsinaisen analyysin ja johtopäätösten arviointi ja perusteleminen. (Eskola ym. 2008, 210–212; Tuomi ym. 2009, 134–141.)

Tutkimukseni on luonteeltaan induktiivinen sisällönanalyysi, joten tärkeäksi luotettavuuden kriteeriksi nousee päättelyn johdonmukaisuus (koherenssi). Mahdollisimman yksityiskohtainen kuvaus tutkimusprosessin etenemisestä aina aineiston rajaamisesta koko analyysivaiheen kautta johtopäätöksiin ja pohdintaan lisää tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimusmenetelmänä käytän aineistolähtöistä sisällönanalyysia: se on hyödyllinen metodi, kun tarvitaan perustietoa jonkin tietyn ilmiön olemuksesta (Eskola ym. 2008, 18). Sisällönanalyysin keinoin jäsenän musiikkikasvatuksen tavoitteiden yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia niin koulussa kuin seurakunnassa. Lisäksi pohdin analyysin pohjalta mahdollisuuksia kirkon ja koulun yhteistyölle musiikkikasvatuksen saralla. Tutkimuksen etenemisen ja johtopäätöksiä synnyttäneen päättelyprosessin avoin kuvaaminen antaa lukijalle mahdollisuuden arvioida päättelyni johdonmukaisuutta ja siten koko tutkimuksen luotettavuutta.

2.3.2 Aineisto

Käytän aineistonani peruskoulun ja kirkon kasvatustoimintaa ohjaavia asiakirjoja, jotka ovat koulussa Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2004) ja kirkon taholta Musiikkikasvatus seurakunnassa (1989). Dokumentteissa on määritelty kasvatustyön tehtävä, lähtökohdat ja arvopohja, joiden perustalle kasvatusta rakentuu sekä luonnollisesti tavoitteet varsinaiselle kasvatustyön toteuttamiselle. Huomionarvoista on, että opetussuunnitelman perusteet on valtiovallan asettama, opetusta ohjaava normi. Piispainkokouksen hyväksymänä julkaisuna seurakunnan musiikkikasvatuksen tavoitteet puolestaan on luonteeltaan enemmänkin yleinen ohjeistus kuin asetustasoinen asiakirja.

Laadullisessa tutkimuksessa on kyse tapauskohtaisesta analyysistä: aineiston valinta ei tapahdu tilastollisin perustein, vaan kriteerinä aineiston rajauksessa toimii teoreettinen kattavuus tutkimuksen viitekehityksessä (Eskola & Suoranta 2008, 64–65). Tutkimukseni näkökulmana on keskittyä analysoimaan musiikkikasvatuksen tavoitteita ja päämääriä, jolloin aineistokseni luontevasti rajautui tärkeimmät kirkon ja koulun musiikkikasvatuksen tavoitteita ohjaavat asiakirjat. Kasvatustyötä toteutetaan kouluissa ja seurakunnissa varsin monimuotoisesti, minkä vuoksi käytännön kasvatustyön laajamittainen analysointi olisi paisuttanut tutkimusta suotta. Kattavampaa tutkimusta tehtäessä olisi mielekästä vertailla kirkon kasvatustyön painotuksia ja koulun opetussuunnitelmia sekä todellista musiikkikasvatuksen toteutumista myös menneiltä vuosikymmeniltä, sen sijaan tässä tutkimuksessa aineistona käytettiin vain tällä hetkellä voimassaolevia asiakirjoja. Aineiston rajauksessani selkeänä linjana koulun osalta toimi myös vuosi 2003, jolloin uusittu uskonnonvapauslaki muutti elämäkatsomustiedon osalta koulun uskonnonopetuksen järjestämistä perustavanlaatuisesti. Merkittävä kriteeri aineiston valinnassa oli myös tutkimusongelman rajaaminen kirkon ja koulun kasvatustyön tavoitteiden vertailuun sekä yhteistyömahdollisuuksien kartoittamiseen nimenomaan musiikkikasvatuksen saralta.

2.4 Tutkijan esiymmärrys

Jo varhaisesta lapsuudesta lähtien minulla on ollut valtaisa kiinnostus musiikkia kohtaan. Heti puheen oppimisen jälkeen alkoi lapsuudenkodissani raikua laulun rallatukset ja soittimien lukuisat äänet. Kodin musiikillisen ilmapiirin lisäksi sain tavoitteellista musiikkikasvatusta musiikkileikkikoulussa ja yksityisillä soittotunneilla. Myöhemmin kouluiässä peruskoulun musiikkituntien lisäksi opiskelin musiikkiopistossa pianon ja viulun soittoa sekä lauloin kuorossa. Musiikkiharrastuksen vaatimusten kasvaessa jatkuivat soitto- ja teoriatunnit sekä orkesteriharjoitukset konservatorion opetuksessa lähimmässä kaupungissa. Vaikuttaa siis kaikin puolin siltä, että olen saanut lapsuudessani kulkea yhteiskunnan eri instituutioiden tarjoaman musiikkikasvatusputken läpi kaikessa monipuolisuudessaan – musiikki-intoa on pyritty ruokkimaan niin koulussa, seurakunnassa kuin vapaan sivistystyön tarjoamissa musiikkiopinnoissa.

Vaikka mahdollisuuksia on ollutkin näennäisesti paljon, on todellisuudessa kuitenkin myönnettävä, että eri alojen tarjoama kasvatustyö jäi osaltani varsin irralliseksi. Koulun ryhmäopetus ei pystynyt antamaan taitavalle musiikin harrastajalle riittävästi haasteita, henkilökohtainen soitonopetus puolestaan turhautti yksinäisyydellään. Seurakuntakaan ei ymmärtänyt hyödyntää omaa vahvuuttaan yhteisöllisenä musiikin harrastamisen paikkana. Sinnikkyys ja vahva intohimo musiikin tekemiseen saivat minut kuitenkin jatkamaan musiikkiharrastustani aina ammattiopintoihin asti. Toisaalta mietin, miten paljon enemmän olisinkaan voinut saavuttaa, jos nämä eri kasvattajatahot olisivat osanneet tehdä yhteistyötä. Millaista olisikaan ollut saamani musiikkikasvatus, jos eri yksiköt olisivat omassa työssään puhaltaneet yhteen hiileen ja tukeneet toinen toisiaan kasvatustyön haasteissa?

Olen päätenyt ammattilaiseksi musiikkikasvatusalalle, jossa tuo lapsuudesta asti elämässäni merkittävästi vaikuttanut musiikki on varsin keskeisessä osassa. Toisaalta pelkkä muusikkous ei riitä musiikkikasvattajana toimimisessa, vaan ammatissa tarvitaan mielenkiintoa myös pedagogiikan saralta. Olen kasvanut lapsuuteni opettajaäidin jalanjäljissä ja ilmoittanut jo varhain haaveilevani musiikkiin erikoistuneen luokanopettajan ammatista. Välillä tuntuukin, että kuuden vuoden

yliopistokoulutuksen lisäksi olen opiskellut parisenkymmentä vuotta OKL:n sisältöjä äitini työtä seuraamalla. Mitä kauemmin ammatti-identiteettiäni olen pohtinut, sitä varmemmaksi tulen siitä, että sisimmältäni olen äitini tavoin pedagogi.

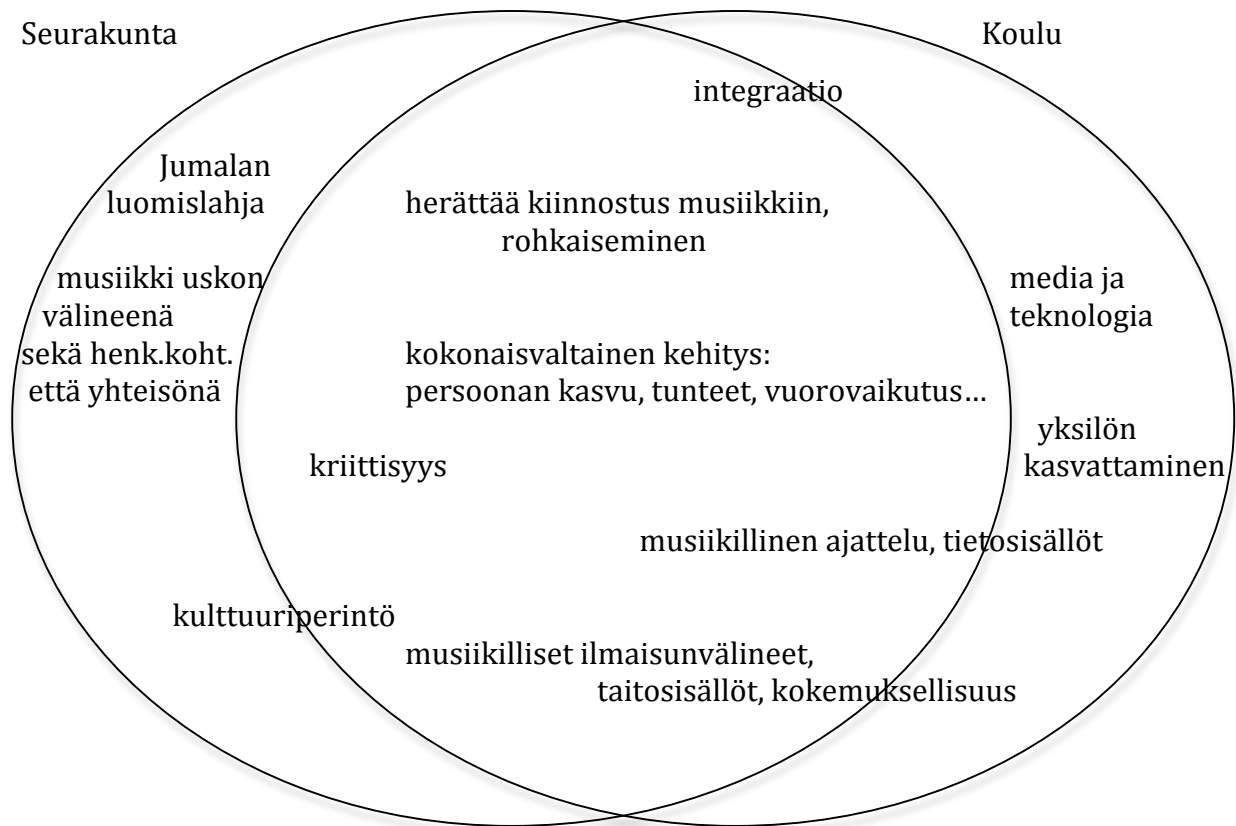
Olipa kyse lapsuuden haaveesta tai sisäisestä kutsumuksesta, hakeuduin lukion jälkeen opiskelemaan opettajaksi musiikkikasvatuksen koulutusohjelmassa Jyväskylän yliopistossa. Kiinnostus laajentaa musiikillista ammattitaitoa johti muutamaa vuotta myöhemmin kirkkomusiikin opintojen aloittamiseen Sibelius-Akatemiassa. Valmistuin siinä aikani kolmeen ammattiin luokanopettajaksi, musiikin aineenopettajaksi sekä kanttoriksi, jotka kaikki omalla tavallaan kuvaavat identiteettiäni muusikkona ja kasvattajana. Opiskelujen ohella olen ehtinyt myös työskentelemään koulutustani vastaavilla aloilla. Ensimmäiset luokanopettajan lyhyet sijaisuudet taisin tehdä jo abiturienttikävänä ja siitä eteenpäin olen säännöllisen epäsäännöllisesti katsellut koululuokkaa opettajan vinkkelistä käsin. Takana on myös yksi lukuvuosi osa-aikaisena luokanopettajana ja parhaillaan työskentelen unelmieni työssä musiikkiluokanopettajana. Seurakuntatyö on puolestaan tuttua minulle jo miltei kymmenen vuoden ajalta, sillä aloitin lukioikäisenä työskentelemään kanttorin sijaisena viikonloppuisin ja kesäisin. Nuoresta iästäni huolimatta jumalanpalveluksia ja toimituksia olen urkupunokiltä käsin soittanut jo satoja ja rippileirinkin olen kerrannut melkein kaksikymmentä kertaa. Musiikkikasvattajan ammatillisuuden kannalta merkittävää oli myös kahden vuoden kanttorin viransijaisuus, jossa kehitin työnkuvaa voimakkaasti kasvatustyöpainotteiseksi.

Kiinnostus seurakunnan musiikkikasvatustoiminnan kehittämiseen kirpoaa sisäisestä pedagogin ajatusmaailmastani ja luonteestani. Vaikka olen toiselta koulutukseltani kirkkomuusikko, en kuitenkaan ole sydämeltäni yksin nuottipinojen ääressä viihtyvä taiteilijaluonne. Kasvattajana tehtäväni on oman musisoinnin sijasta saada muut oppimaan ja oivaltamaan, nauttimaan ja musisoimaan. Musiikkikasvattajan asenteen ja pedagogisen osaamisen soveltaminen perinteisen kanttorin työnkuvaan seurakunnassa vaatii vielä paljon kehitystyötä. Olen onnekseni saanut työskennellä ympäristöissä, joissa on ollut kauttaaltaan positiivinen suhtautuminen musiikinopettamiseen ja muuhun musiikkikasvatustyöhön. Myös tutkimukseni perustuu lähtöolettamukseen,

jossa peruskoulun ja kirkon asennoitumistapa musiikkikasvatukseen ja sen kehittämiseen on myönteinen. Lisäksi hedelmällisen yhteistyön edellytyksenä on seurakunnan hengellisen viitekehyksen avoin hyväksyminen muun yhteiskunnan taholta. Tämänkaltaisen kirkon läsnäolo arjen elämässä on minulle luontevaa, sillä olen kasvanut pienestä pitäen kristilliseen vakaumukseen.

Edellä kuvatusta päätellen tutkimusaiheeni koulun ja seurakunnan musiikkikasvatukseen liittyen on monin tavoin minulle läheinen. Musiikkiharrastus ja opettajan työn seuraaminen ovat olleet luontainen osa kasvuympäristöäni jo lapsuudesta lähtien. Myöhemmällä iällä molempien alojen opinnot sekä työkokemus useista kouluista ja seurakunnista ovat osaltaan olleet muodostamassa käsitystä musiikkikasvatuksen tarpeista suomalaisessa yhteiskunnassa. Pohjaan ajatuksiani hyvin vahvasti käytännön työkenttään, mikä on edesauttanut minua tutkimuksen aihepiirin valinnassa työelämän tarpeita silmälläpitäen. Toisaalta tutkijan liian läheinen suhde tutkittavaan aiheeseen on laadullisessa tutkimuksessa myös yksi luotettavuutta heikentävä tekijä. Omien mielipiteiden sijasta olen tutkijana pyrkinyt analysoimaan aineistoani tarkasti tutkimusmenetelmän mukaisesti ja tekemään päätelmiä vain tutkimustulosten pohjalta. Pohdintavaiheessa tuon kuitenkin esille myös omia näkökulmia tutkimusaiheeseen, sillä tutkijan roolin lisäksi kaksoiskoulutettuna musiikinopettaja-kanttorina olen asiantuntijuuden osalta avainasemassa tämän tutkimuksen aihepiirin käsittelyssä.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta tutkijan on syytä raportoida omat ennakkokäsityksensä tarkoin, jotta tutkimusprosessin kuvaaminen suoritetaan alusta alkaen mahdollisimman läpinäkyvästi. Oma ennako-oletukseni, tutkijan esiymmärrykseni olen kirjannut ylös kaavion muodossa aiheen valinnan aikoihin, ennen varsinaisen analyysiprosessin alkua. Kuviossa 1 on esillä kesällä 2012 kirjattu näkemykseni siitä, miltä osin seurakunnan ja koulun musiikkikasvatus risteää toisiaan.

KUVIO 1. Seurakunnan ja koulun musiikkikasvatuksen tavoitteiden vertailu.

Ennako-oletukseni on koottu kuvioon siten, että seurakunnan ja koulun ympyröiden risteävällä alueella ovat ne tavoitteet, joihin molempien tahojen toiminnassa on tarttumapintaa. Kuvion reunaosille jää vain kirkossa tai koulussa käytettävät sisällöt. Kuvion perusteella olettamukseni on, että suurin osa musiikkikasvatuksen tavoitteista on samankaltaisia niin koulumaailmassa kuin kirkossa. Näitä ovat mm. musiikin vaikutus ihmisen persoonan kokonaisvaltaiseen kehitykseen, musisoimiseen rohkaiseminen sekä musiikillisten taitojen ja tietojen hankkiminen. Toisaalta koulu ja seurakunta myös eroavat selkeästi toisistaan tavoitteidensa perusteella: seurakunnan musiikkikasvatuksessa musiikin teologinen näkökulma on vahvasti esillä, kun taas koulu keskittää kasvatustyönsä voimavarat ennen kaikkea yksilön tietojen ja taitojen kehittämiseen.

3 PERUSKOULUN MUSIIKINOPETUKSEN TAVOITTEET

3.1 Tavoitteiden taustalla

Peruskoulussa tapahtuvaa opetus- ja kasvatustyötä ohjaa valtakunnallisesti *Perusopetuksen opetussuunnitelma* (tästä eteenpäin POPS), jonka viimeisin ja tällä erää voimassa oleva versio on vuodelta 2004. Vuosikymmenen mittainen uudistussykli pitänee tälläkin kertaa paikkansa, sillä parhaillaan Opetushallitus ja valtioneuvosto ovat valmistelemassa uutta opetussuunnitelmaa ja tuntijakoa vuodelle 2016. POPS on hallinnollisesti sitova asiakirja, jossa on määritelty yleissivistävän peruskoulun tehtävät, opetuksen järjestämisen lähtökohdat ja niiden toteuttaminen sekä kasvatuksen arvopohja ja yleiset tavoitteet. Näiden lisäksi POPSiin on kirjattu oppiainekohtaisesti oppilaiden kehitystason mukaisesti jaotellut tavoitteet ja viitteellisesti opetustoimintaa ohjaavat keskeiset sisältöalueet. Opettajan tehtäviin koulussa kuuluu arviointi, jonka tueksi POPSissa on kuvaus arvosanaan hyvä vaadittavista oppilaan saavuttamista taidoista. (POPS 2004.) Opetussuunnitelman perusteet toimivat sisällöllisenä pohjana käytännön opetustyössä vaikuttaville kunta- ja koulukohtaisille opetussuunnitelmille.

Peruskoulun opetuksella nähdään POPSin (2004) mukaan sekä kasvatus- että opetustehtävä, jossa tarkoituksena on kasvatettavan yksilön näkökulmasta tukea kasvua ja terveen itsetunnon kehittymistä monipuolisesti, edistää kriittisen ja luovan ajattelun taitoja sekä tietoisuutta yhteiskunnan arvomaailmasta ja toimintatavoista. Lisäksi opetuksen myötä yksilöllä on mahdollisuus kartuttaa yleissivistystä, suorittaa oppivelvollisuus ja hankkia siten valmiudet jatko-opintoihin. Toisaalta koulutuksen taustalla on yhteiskunnan halu sivistyksellisen pääoman, yhteisöllisyyden ja tasa-arvon lisäämiseen ja kehittämiseen sekä osallistuvien kansalaisten kasvattaminen ja kulttuuriperinnön siirtäminen sukupolvilta toisille. (POPS 2004, 6.) Opetussuunnitelman perusteissa määritellyt opetuksen päämäärät sisältävät listauksen useista yleisesti tärkeinä pidetyistä arvoista ja tavoitteista. Samalla voidaan kuitenkin kriittisesti kysyä, onko opetussuunnitelma arvopohjineen, kasvatuskäsityksineen, -sisältöineen ja -tavoitteineen täysin yksiselitteinen ja ristiriidaton.

3.1.1 Opetussuunnitelmasta

Ihmiskäsitys on kokonaisvaltainen näkemys siitä, millainen ihminen on ja mitä hän voi tehdä itsestään. Kasvatuksella pyritään saamaan aikaiseksi muutosta kasvatettavassa ihmisessä, joten kasvatustavoitteiden asettamiseen vaikuttaa lähtökohtaisesti myös kasvattavan tahon kuva kasvatettavasta. (Hirsjärvi 1982, 1, 5.) Patrikainen (1997, 57) jatkaa aiheesta sanomalla, että pohja kasvatusteoreettisten mallien rakentumiselle muodostuu ihmiskäsityksen perusteella. Näin ollen opetussuunnitelmatyön taustalla ovat vaikuttaneet oman aikansa yhteiskunnassa vallalla olleet näkemykset ihmisestä. Toisaalta perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden laadinnassa ei ole kuitenkaan sitouduttu pelkästään yhteen tarkkarajaisesti määriteltyyn ihmiskäsitykseen: arvosidonnaiset kasvatustavoitteet ovat syntyneet poliittisten kompromissien tuloksena ja ovat siksi luonteeltaan kovin yleispäteviä ja väljiä (Patrikainen 1997, 56).

Kauttaaltaan POPSista heijastuu kuitenkin näkemys, jossa ihmistä katsotaan kokonaisvaltaisesti. Holistinen ihmiskäsitys tarkastelee ihmistä kokonaisuutena, jonka mukaan ihminen todellistuu Rauhalan (2005, 32) jäsentämän mallin mukaisesti tajunnallisuuden, kehollisuuden ja situationaalisuuden olemismuodoissa. Näistä ensimmäisellä, tajunnallisuudella tarkoitetaan ihmisen psyykkis-henkistä olemassaoloa, joka kiteytyy mielellisyyden ja henkisyiden perusolemuksiin. Mieli edustaa sitä kokemussisältöä, jonka avulla ihminen tulkitsee ja ymmärtää ilmiöitä ja asioita ympärillään, kun taas henkisyys ilmentää korkeammanasteista tajunnallisuutta, kuten arvotajuntaa, vastuullisuutta ja eettisyyttä. Kehollisuus puolestaan kuvaa ihmistä orgaanisen elämän kokonaisuutena hyvin konkreettisella tavalla, sillä kemiallis-fyysisistä elintoiminnoista ei voida havaita muuta symbolista tai käsitteellistä merkitystasoa. Situationaalisuudella tarkoitetaan ihmisen olemassaoloa suhteina todellisuuteen eli sitä, kuinka ihminen kietoutuu todellisuuteen oman elämäntilanteensa kautta. Tämä osa-alue tulee erityisesti esiin ihmisen muodostaessa identiteettiään, sillä kyse on lähtökohdasta, josta käsin ihminen todellisuuttaan arvioi ja tarkastelee. (Rauhala 1991, 35–39; 1998, 30–31; 2005, 32–45.) Koulun opetus- ja kasvatustyö vaikuttaa ensisijaisesti ihmisen tajunnallisuuden ja situationaalisuuden tasoihin, mutta

Rauhala (1998, 72) korostaa, ettei yksikään holistisen ihmiskuvan mukaisista eri olemismuodoista voi puuttua kokonaisvaltaisena persoonana olemisesta.

Edellä kuvatussa holistisessa tulkinnassa ihmisyyttä ei siis keskitytä tarkkailemaan vain pelkistä fyysisistä lähtökohdista, vaan Rauhala tähdentää filosofisen ajattelun tarpeellisuutta materialistisen tutkimuksen täydentäjänä ihmisen koko olemuksen analysoinnissa (Rauhala 1998, 13–14). Holistisuus on perustana myös humanistisen psykologian muodostamalle ihmiskäsitykselle, sillä siinä ihmisen kokonaisvaltaisuuden ohella korostetaan etenkin ihmisen henkisyttä arvoineen, vastuineen ja moraalitajuineen. Ihminen nähdään tietoa etsivänä ja tutkivana, sivistyneenä ja ainutkertaisena yksilönä. (Rauhala 1991, 34, 50.)

Oppilas nähdään POPSiin (2004, 7) kirjatun oppimiskäsityksen mukaan aktiivisena ja tavoitteellisena toimijana oppimisprosessissa, jossa oppimista uusien tietojen ja taitojen osalta tapahtuu sekä yksilöllisesti että yhteisöllisesti. Sosio-konstruktivisen oppimisen näkökulman mukaisesti oppimisprosessissa opittavaa ainesta tulkitaan samanaikaisesti sekä yksilöllisellä että sosiaalisella tasolla. Vaikka yksilö rakentaakin tietoa kognitiivisesti aiempien tietorakenteidensa pohjalta, nähdään sosiaaliset suhteet ja vuorovaikutus välttämättömänä osana oppimiselle ja tiedon lopulliselle konstruomiselle. Opetuksessa korostuu tällöin oppijan itseohjautuvuus ja yhteistoiminnalliset menetelmät. (Kauppila 2007, 35–52.) Tätä ajatusta jatkaen POPSissa opetus- ja työskentelytapojen kohdalla mainitaan monipuoliset ja oppilaan aktiivista osallistumista vaativat oppimismenetelmät, jotka kehittävät niin oppimisen ja ajattelun taitoja kuin sosiaalista valmiutta. Tavoitteena on myös saavuttaa avoin, yhteistyötä tukeva ja oppimiselle myönteinen ilmapiiri, jossa ilmenee sekä oppilaiden keskinäistä että opettajan ja oppilaan välistä vuorovaikutusta. (POPS 2004, 7–8.)

Yksilön aktiivisuutta korostavan oppimiskäsityksen lisäksi POPSiin kirjatut musiikin oppiaineen tavoitteet ja sisällöt ankkuroituvat vahvasti näkemykseen praksiaalisesta musiikkikasvatuksen filosofiasta (Anttila 2006, 30–31). Sen mukaan musiikkia ei niinkään käsitetä esteettisenä teoskokoelmana, vaan se nähdään tavoitteellisena intohimoisena toimintana, mitä ihmiset tekevät. Tällöin musiikinopiskelun yleisenä

tavoitteena on yksilöiden aktiivinen musiikillinen toiminta. Praksialismille on vierasta arvottaa tiettyjä objekteja ylhäältä päin, vaan musiikin merkitys ja arvo määräytyy musiikin käyttötarkoituksen ja pyrkimysten mukaan. (Elliott 1995, 39–45; Regelski 1996, 44–46.)

Koulun on toimintakulttuurillaan, johon sisältyvät koulun käytänteet ja toimintamallit, yleinen oppimisilmapiiri sekä arvot, tarkoitus tukea johdonmukaisesti kaikkea käytännön opetus- ja kasvatustyötä sekä niille asetettujen tavoitteiden saavuttamista (POPS 2004, 7–8). Perusopetuksen arvopohjaksi nimetään ihmisoikeudet, tasa-arvon toteutuminen niin yksilön ja sukupuolten välillä kuin alueellisesti, demokratia, luonnon monimuotoisuuden ja ympäristön elinkelpoisuuden säilyttäminen sekä monikulttuurisuuden hyväksyminen. Opetus rakentuu suomalaisen kulttuurin pohjalle, jonka lisäksi yhteisöllisyydellä, vastuullisuudella, yksilön vapauksien ja oikeuksien edistämällä sekä suvaitsevaisuudella on tärkeä sija opetuksen perustana. (POPS 2004, 5.) Tiivistettynä yleissivistävän peruskoulun ihanteena on kasvattaa oppilaasta sivistynyt ja itseään kehittävä, tasapainoinen ja terveellä itsetunnolla varustettu yksilö, joka toimii vastuullisesti ja aktiivisesti yhteisön jäsenenä ja yhteisönsä hyväksi.

3.1.2 Koulun musiikinopetuksesta

Perusopetuksen tuntijako on valtioneuvoston laatima ja sitä kautta opetuksen järjestäjää velvoittava asiakirja. Siihen on kirjattuna peruskoulussa opetettavat oppiaineet ja niiden tuntimäärät kullakin vuositasolla. Tällä erää voimassa oleva tuntijako on POPSin tavoin vuodelta 2004, mutta opetussuunnitelman uudistustyö on edennyt jo siihen vaiheeseen, että uusi tuntijako vuodelle 2016 on julkistettu.

Nykyisessä perusopetuksen tuntijaossa (2004) musiikkia on merkitty opetettavaksi kaikille pakollisena aineena 4- tuntia vuosiluokilla 1.–4. ja 3- tuntia vuosiluokilla 5.–9. Taideaineena musiikkia opetetaan usein myös valinnaisena aineena, mutta tällöin opetus kohdistuu koko ikäryhmän sijasta vain valinnaisryhmälle. Minimissään musiikkia siis opetetaan kaikille oppilaille peruskoulun aikana yhteensä 7 vuosiviikkotuntia. Taito- ja taideaineiden osalta tuntijakoa voidaan kuitenkin kunta- ja koulukohtaisesti muokata

ja näin ollen musiikin määrä pakollisena aineena voi oppilaalla olla tätä enemmän. (Perusopetuksen tuntijako 2004.) Näin on esimerkiksi Jyväskylän Normaalikoulun tuntijaossa (2004), jossa musiikkia opetetaan valtakunnallisesta ehdotuksesta poiketen alakoulussa 10-12 tuntia ja vielä yläkoulussakin 2 tuntia. Huomattavaa tämänhetkisessä valtakunnallisessa tuntijaossa musiikin aineenopetuksen osalta on sen heikko asema: musiikkia opetetaan tällä erää kaikista peruskoulun yläkoulussa opetettavista aineista vähiten, sillä perusopetuksen tuntijaosta (2004) selviää, että esimerkiksi muita taito- ja taideaineita sekä jopa oppilaanohjausta on yläkoulussa tuntimäärällisesti enemmän.

Valtioneuvosto hyväksyi 28.6.2012 uuden vuonna 2016 voimaantulevan perusopetuksen tuntijaon. Taito- ja taideaineiden asemaa haluttiin uudistustyössä vahvistaa, joten lisäystä tuli niin oppiainekohtaisiin tuntimääriin kuin taito- ja taideainepainotteiseen valinnaisuuteen. Musiikinopetuksen kohdalla uusi tuntijako tarjoaa yhden vuosiviikkotunnin lisäyksen yläkouluun 7.-9. vuosiluokalle. Näin musiikinopetuksella on jatkossa tasa-arvoisempi asema muihin taidekasvatusta antaviin oppiaineisiin verrattuna. Oman tutkimukseni kannalta huomiota kannattaa kiinnittää myös uuden tuntijaon päätökselle vähentää uskonnon tuntimäärää ja siirtää sen opetuksen painopistettä enemmän alakoulun puolelle. (Perusopetuksen tuntijako 2016.) Uskoakseni uskonnon sisältöalueisiin kuuluvan seurakuntayhteistyön toteuttamiselle löytyy näin ollen jatkossa mahdollisuuksia ja ehkäpä myös tarpeita muiden oppiaineiden opetuksen yhteydestä.

Opetussuunnitelmatyön nousee aika-ajoin esille myös keskustelu musiikinopetuksen tarpeellisuudesta. Kovanen (2010) on tutkimuksessaan analysoinut niitä argumentteja, joilla musiikinopetusta perusteltiin edellisen opetussuunnitelman uudistustyön aikana. Tutkimuksessa selvisi, että musiikkikasvatuksen puolesta käyty keskustelu on ollut aktiivista, eikä musiikinopetuksen tärkeyttä suoranaisesti vastustavia puheenvuoroja liiemmin löytynyt. Argumentoinnissa musiikkikasvatuksen tarpeellisuudesta nousi esille näkökulmia musiikin itseisarvosta, musiikkikasvatuksen positiivisista vaikutuksista yksilön persoonan kasvuun, tunteisiin ja arvo-orientaatioon sekä musiikin yhteydestä oppimisen ja kognitiivisten prosessien kehittymiseen. Lisäksi musiikin katsotaan liittyvän olennaisesti niin kulttuurisen ja sivistyneen ihmisen yleissivistykseen kuin

ihmisen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Näiden ohella musiikinopetuksen erityispiirteinä painotettiin merkityksellisyyden kokemista ja yhteisöllisyyttä. (Kovanen 2010, 57–58.)

Musiikkikasvatuksen puolestapuhujilla riittää argumentteja oppiaineen puolustukseksi, mutta keskustelua on käyty vailla varsinaisia vastaväitteitä. Kovanen analysoi tämän keskustelussa ilmenevän ristiriidan johtuvan siitä, että musiikkikasvatusta puolustavat argumentit pohjaavat käytännössä hyvin erilaisille taustaolettamuksille kuin mitä ympärillä toteutuva koulutuspolitiikka uusliberalistisine linjauksineen edustaa. Musiikkikasvatusta perustellaan humanistisilla arvoilla sekä yksilön kasvun ja yksilön itseisarvon lähtökohdista. Sen sijaan uusliberalistinen koulutuspolitiikka tähtää työelämän, toimeentulon ja kilpailukyvyn kannalta hyödyllisiin ja tarkoituksenmukaisiin sisältöihin. (Kovanen 2010, 57, 60–62.)

Oravakangas (2005, 127) pohtii väitöstutkimuksessaan koulutuksen ajautumista taloudelle alisteiseksi ja kysyy, voiko koulutuksella ja kasvatuksella olla toisistaan eroavat näkemykset ihmisestä. Tämä näkökulma korostuu yhä enenevässä määrin nykypäivän koulutuspolitiikassa: asenneilmapiiri on vähitellen muuttunut suuntaan, jossa koulutuksen merkitys nähdään vain välineellisenä. Sitä vastoin opetussuunnitelmassa musiikinopetuksen päämäärät nousevat edelleen vahvasti yksilön lähtökohdista. Nämä kasvatustavoitteet noudattavat pitkälti samaa linjaa kristillisten arvojen kanssa, joten kasvatusihanteiltaan seurakunta ja koulu edustavat vielä toistaiseksi yhdessä ns. pehmeitä arvoja yhteiskunnan uusliberalististen virtausten vastakohtana.

3.2 Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet (2004)

3.2.1 Musiikki

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa (POPS 2004) musiikin oppiaineen kohdalle on kirjattu tarkempien luokkatasokohtaisten tavoitteiden ja sisältöjen lisäksi myös musiikin opetuksen yleistavoite:

"Musiikin opetuksen tehtävänä on auttaa oppilasta löytämään musiikin alueelta kiinnostuksen kohteensa sekä rohkaista oppilasta musiikilliseen toimintaan, antaa hänelle musiikillisen ilmaisunvälineitä ja tukea hänen kokonaisvaltaista kasvuaan. Opetuksen tehtävänä on myös saattaa oppilas ymmärtämään, että musiikki on aika- ja tilannesidonnaista." (POPS 2004, 232).

Yleistavoitteen mukaisesti koulun musiikinopetuksessa pääpaino kohdistuu monipuoliseen musiikkikasvatukseen, jossa pyritään kannustamaan kutakin oppilasta löytämään itselleen mieluisia kiinnostuksen kohteita musiikin alueelta ja innostamaan oppilasta osallistumaan musiikilliseen ilmaisuun oman tasonsa mukaisesti. Musiikinopetuksessa oppimisen perustana nähdään toiminnallisuus musisoinnin ja musiikin kuuntelun muodoissa: omakohtaisen tekemisen kautta oppilas voi myös saavuttaa itselleen merkityksellisiä kokemuksia, jotka toimivat musiikin ymmärtämisen edellytyksenä. Vuosiluokkien 1–4 tavoitteissa painopisteeksi on yleispätevästi ilmaistu kokemusten tarjoaminen monenlaisista äänimaailmoista ja musiikeista, kun taas vuosiluokilla 5–9 pyritään jo tietoisemmin jäsentämään musiikillista maailmaa ja musiikillisia kokemuksia. (POPS 2004, 232–234.) Musiikinopetuksen tavoitteet olen jakanut yleistavoitteen pohjalta kolmeen pääosaan, joita ovat (1) taidolliset ja toiminnalliset tavoitteet, (2) tiedolliset tavoitteet sekä (3) kokonaisvaltaiseen kasvuun ja kehitykseen liittyvät tavoitteet.

Taito- ja taideaineeksi lukeutuvan musiikin tavoitteiksi voidaan luontevasti nimetä ensimmäisen (1) tavoiteryhmän mukaisesti taidollisia ja toiminnallisia päämääriä. Lähtökohtana on rohkaista oppilasta musiikilliseen toimintaan ja sitä myöten vahvistaa hänen musiikillisia ilmaisunvälineitä. Musiikillinen toiminta alakoulun pienimmillä oppilailla on luonteeltaan kokonaisvaltaista ja leikinomaista, jossa tavoitteena on rohkaista itseilmaisuun laulun, soiton ja liikkumisen keinoin sekä yksin että ryhmän jäsenenä. Leikin kautta oppilasta voidaan kannustaa lisäksi toteuttamaan omia mielikuviaan musiikin eri elementtien muodossa. Musisoinnin ohella musiikillisia taitoja harjoitellaan alaluokilla aktiivisen ja keskittyneen kuuntelun tavoin. Ylemmillä vuosiluokilla oppilaan omaa musiikillista osaamista ja itseilmaisua kehitetään eri alueilla lähinnä yhteismusisoinnista käsin, kuuntelun osalta taitoja syvennetään kriittisen tarkastelun muodossa. Tavoitteena on myös musiikillisen keksinnän kautta rakentaa luovaa suhdetta musiikkiin ja sen erilaisiin ilmaisumahdollisuuksiin.

Musiikillisten taitojen kehittämisessä korostuu etenkin pitkäjänteinen harjoittelu, joka jatkuu läpi peruskoulun musiikinopetuksen. (POPS 2004, 232–233.)

Toisena (2) tavoitealueena on musiikkiin liittyvät tiedolliset tavoitteet, joiden kattavana teemana on jo yleistavoitteessakin mainittu musiikin tilanne- ja aikasidonaisuuden ymmärtäminen. Tällä tarkoitetaan tietoisuutta musiikin merkityksistä erilaisten ihmisten keskuudessa eri aikoina ja eri kulttuureissa. Alaluokkien (vuosiluokat 1–4) kohdalla tätä tavoitetta kohti kuljetaan tutustumalla musiikillisen maailman monimuotoisuuteen, sen sijaan isompien oppilaiden (vuosiluokat 5–9) kanssa perehdytään aiheeseen jo tarkemmin jäsennellysti. Musiikin teoreettista osaamista edustavat musiikin peruselementit sekä erilaiset musiikilliset käsitteet ja merkinnät, joiden käyttöä opetellaan koulun musiikinopetuksessa jokaisella luokkatasolla. Alaluokilla eri elementit esiintyvät lähinnä musiikillisen toiminnan ja keksinnän yhteydessä, kun taas ylemmillä luokilla kaivataan sekä musiikin peruselementtien ja käsitteiden teoreettista ymmärtämistä että merkintöjen hallitsemista musiikillisen tekemisen kontekstissa. Tiedollista osaamista laajennetaan yläluokilla myös tyylien tuntemuksen syventämisellä sekä musiikin kriittisen arviointitaidon harjaannuttamisella. (POPS 2004, 232–233.)

Musiikin opetuksen viimeiseen (3) tavoiteryhmään sisältyvät ne tavoitteet, jotka tukevat oppilaan kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä. Osana oppilaan omaa identiteetin rakennuksen prosessia musiikinopetus vaikuttaa oppilaan musiikillisen minäkuvan muodostumiseen. Tavoitteena on muodostaa positiivinen suhde musiikkiin sekä antaa välineitä uteliaaseen ja arvostavaan suhtautumiseen erilaisia musiikkeja kohtaan. Yhteismusisoinnin avulla harjaantuvat puolestaan oppilaan sosiaaliset taidot, kuten erilaisuuden hyväksyminen ja arvostaminen sekä vastuullisuus toimia ryhmän jäsenenä. Rakentavaa kriittisyyttä harjoitellaan musiikinopetuksen yhteydessä mediakasvatuksen ja teknologian hyödyntämisen keinoin, lisäksi musiikinopetuksen tavoitteena on esimerkiksi muihin oppiaineisiin integroitumalla lujittaa oppilaan kokonaisvaltaisen kasvun päämäärää. (POPS 2004, 232–233.)

3.2.2 Uskonto ja kerhotoiminta

Tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä tavoite- ja sisältöalueita peruskoulun opetussuunnitelmasta löytyy musiikin opetuksen ohella myös uskonnon oppiaineen kohdalta. Peruskoulun kaikkien uskontosidonnaisten ryhmien opetukselle yhteiseksi päämääräksi Vanne (2008) määrittelee katsomukselliseen sivistykseen pyrkimisen, eikä opetukseen näin ollen kuulu erillisiä hartaustilanteita lukuun ottamatta uskonnon harjoittamista. Koulun uskontotuntien opetus poikkeaa siten luonteeltaan kirkon hengellisestä uskontokasvatuksesta, vaikka molempien kasvatustyössä onkin havaittavissa yhteinen suunta ja instituutioiden välinen positiivinen vuorovaikutus. (Vanne 2008, 132, 140.) Uskonnonopetuksen yleinen näkökulma on tarkastella elämän uskonnollista ja eettistä ulottuvuutta niin oppilaan kuin yhteiskunnan perspektiivistä. Käsittelyssä ovat myös uskonnon kulttuuriset seuraukset ja etenkin suomalaisessa yhteiskunnassa vaikuttavien katsomusperinteiden ymmärtäminen. (POPS 2004, 204.)

Evangelisluterilaisen uskonnon opetuksessa seurakunnan kannalta keskeisiä sisältöalueita ovat monipuolinen tutustuminen uskonnolliseen kulttuuriin ja kirkon toimintamuotoihin sekä uskonnollisten vaikutusten havaitseminen ympäröivässä yhteiskunnassa ja kulttuurissa (POPS 2004, 204). Vuosiluokilla 1–5 oppilaat perehtyvät ympäröivään uskonnolliseen maailmaan sekä tietojen että omien kokemusten kautta, erityisesti tutustumiskohteena on luterilainen kirkko ja seurakunnan toiminta. Seurakuntayhteistyö korostuu etenkin luterilaisen kirkon elämään liittyvissä sisällöissä: kirkkovuoden juhlat ja niihin liittyvät tavat sekä seurakunnan keskeiset toimintamuodot, kuten jumalanpalvelukset, kirkolliset toimitukset ja muu toiminta toteutuvat uskonnonopetuksessa usein yhteistyössä seurakunnan kanssa. Myöhemmillä vuosiluokilla (luokat 6–9) tietoisuutta oman uskonnon luonteesta ja merkityksestä syvennetään. Luterilaisen kirkon kohdalla se tarkoittaa perehtymistä kirkon uskonkäsitykseen ja kirkkohistoriaan. Lisäksi olennaista on syventyminen suomalaiseen katsomusperinteeseen, esimerkiksi luterilaisen kirkon jäsenyyden ja toiminnan kautta. (POPS 2004, 204–207.)

Tutkimukseni lähtökohdista katsoen merkityksellistä on, että virsien, hengellisten laulujen ja muun kristillisen musiikkiperinteen tunteminen sisältyy opetussuunnitelman

tavoitteisiin läpi peruskoulun (POPS 2004, 205–207). Musiikkisisältöjen ohella myös monet luterilaisen kirkon toimintaan liittyvät sisällöt ovat laadultaan sellaisia, että niiden toteuttamisessa seurakunta voi merkittävästi täydentää koulun opetustyötä. Tärkeässä osassa edellä mainittujen lisäksi on arvotietoisuuteen ja eettisyyteen kasvattaminen, jota myös opetellaan kattavasti koko peruskoulun ajan. Pienemmillä oppilaille (vuosiluokat 1–5) tavoitteena on tutustua eettisten asioiden pohdintaan kristillisestä näkökulmasta ja oppia toimimaan eettisesti vastuullisella tavalla. Luokilla 6–9 eettisen ajattelun perusteita, normeja ja arvoja opitaan tunnistamaan sekä soveltamaan yhä perusteellisemmin omaan pohdintaan ja toimintaan. (POPS 2004, 204–207.)

Koulun opetus- ja kasvatustyön tavoitteita voidaan tukea varsinaisen koulutyöskentelyn ulkopuolella oppilaille vapaaehtoisen kerhotoiminnan muodossa. Yleisessä kerhotoiminnan tavoitteessa sanotaan:

”Kerhotoiminnan tulee perusopetuksen tavoitteiden mukaisesti tukea oppilaan eettistä ja sosiaalista kasvua sekä itsensä monipuolista kehittämistä. Kerhotoiminnan tarkoituksena on edistää myönteisten harrastusten viriämistä sekä antaa oppilaalle mahdollisuus muuhunkin kuin tavanomaiseen koulutyöhön turvallisessa ja rauhallisessa ympäristössä.” (POPS 2004, 25.)

Kerhotoiminnassa oppilaalle annetaan tilaisuuksia monipuoliseen toimintaan ja myönteiseen vuorovaikutukseen sekä ohjaavien aikuisten että toisten lasten kanssa. Tavoitteina on kasvatustyön ohella lisätä lasten ja nuorten osallisuutta, antaa mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin, kehittää luovaa ajattelua sekä kannustaa oppilaita tuottamaan omaa kulttuuriaan. (POPS 2004, 25.)

Koulujen suhtautuminen ympäröivään yhteiskuntaan on nykyisellään on nykyisellään avointa, joten myös seurakunta näyttäytyy koulun suuntaan luontevana yhteistyökumppanina. Uusi uskonnonvapauslakiaan ei aseta esteitä kirkon mukanaololle koulun arjessa. Huomioitavaa on, että seurakunnan yhteistyö paikallisen koulun kanssa voi olla hedelmällistä niin uskonnonopetuksen kuin myös kokonaisvaltaisesti yleisen kasvatustyön kontekstissa. (Holma 2008, 144.) Seurakunnan osallistuminen koulun kerhotoiminnan järjestämiseen toisi kouluille käyttöön lisäresursseja ja moniammatillisuutta, toisaalta yhteistyössä olisi synnergiaetuja myös seurakunnan kannalta.

4 SUOMEN EV.LUT. KIRKON MUSIIKKIKASVATUKSEN TAVOITTEET

4.1 Tavoitteiden taustalla

Seurakunnan musiikkitoiminnan kasvatustavoitteet on määritelty piispainkokouksen vuonna 1988 hyväksymässä julkaisussa *Musiikkikasvatus seurakunnassa - Kirkon musiikkikasvatuksen lähtökohdat ja tavoitteet*. Se on tälläkin hetkellä ainoa voimassa oleva asiakirja koskien koko seurakunnan yleistä musiikkikasvatustoimintaa. Lisäksi musiikkitoiminnan periaatteita on tavoitteiden julkaisuaikana ohjannut myös *Kirkon kasvatustoiminnan kokonaisohjelma*, joka on peräisin kirkolliskokouksesta vuodelta 1977. Tämä koko kirkon kasvatustoimintaa ohjaava julkaisu on onneksi kokenut päivityksen, kun Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kasvatuksen linjaus vuodelle 2015 *Meidän kirkko – kasvamme yhdessä* ilmestyi vuonna 2012. Tuovinen toteaa artikkelissaan (2003) tämänhetkiseen käytännön tilanteeseen pohjaten, etteivät nämä ohjelmat ja tavoitejulkaisut ole kuitenkaan saavuttaneet kovin merkittävää asemaa seurakuntien musiikkikasvatustoiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa (Tuovinen 2003, 436). Musiikkitoiminnan suuntauksia on toki sivuttu myös yksittäisten työalojen omissa tavoiteohjelmissa, kuten rippikoulusuunnitelmassa (2001) ja varhaisiän musiikkikasvatuksen tavoitteissa (2004), ja sieltä ne ovatkin siirtyneet paremmin käytännön toteutukseen asti. Tässä tutkimuksessa keskityn kuitenkin tarkastelemaan seurakunnan kasvatustyötä *Musiikkikasvatus seurakunnassa* -julkaisun näkökulmasta.

Sekä vanhassa kokonaisohjelmassa (1977) että uudessa *Meidän kirkko* -julkaisussa (2012) tavoitteet on laadittu tukemaan yleispätevästi kaikkien seurakunnan työmuotojen kasvatustoimintaa. Tähän pohjaten *Musiikkikasvatus seurakunnassa* -julkaisussa musiikkikasvatusta ei nähdä irrallisena osana muusta seurakunnan kasvatustyöstä, vaan musiikin omat tavoitteet on jäsenelty sisällölliseen yhteyteen kokonaisohjelman, ja siten siis seurakunnan kaikkien työalojen, tavoitteiden kanssa. Painopisteeksi nostetaan musiikin monipuolinen rooli eri työmuotojen toiminnassa, jolloin vastuu musiikkikasvatuksen toteuttamisesta kuuluu kanttorin johdolla aivan kaikille kirkon hengellisen työn toimijoille. (*Musiikkikasvatus seurakunnassa* 1989, 7.)

4.1.1 Musiikin teologiasta

Seurakunnan musiikkitoiminnan lähtökohta nousee syvältä kirkon olemuksesta ja tehtävästä, mikä puolestaan antaa perustan myös kasvatustavoitteiden muodostamiselle.

"Kirkon tehtävä on kutsua ihmisiä armollisen Jumalan yhteyteen, tuoda elämään kestävä perusta ja rohkaista välittämään lähimmäisistä ja luomakunnasta" (Meidän kirkko 2007, 4).

Kirkko on olemassa, jotta ihmisissä "syntyisi usko pyhään kolmiyhteiseen Jumalaan". Sitä varten kristillisen kirkon tehtävänä on julistaa evankeliumia ja kutsua ihmisiä pelastukseen. Olemukseltaan kirkko on hengellinen yhteisö, joka tahtoo vastata erilaisten ihmisten hengellisen etsinnän tarpeisiin. Siellä osallisuus Jumalan lahjoihin saa yhteisöllisen muodon. Kirkon tehtävä on tuoda Jumalan rakkaus osaksi ihmisten arkielämää ja herättää meissä rakkaus lähimmäisiämme ja luomakuntaamme kohtaan. (Meidän kirkko 2007, 3–4.)

Luterilainen kirkko perustaa musiikin aseman kirkossa Raamatun sanoman lisäksi Martti Lutherin näkemyksiin: musiikki nähdään Jumalan luomistekona ja siksi sitä tulisi myös käyttää seurakunnan elämässä mahdollisimman rikkaasti ja runsaasti. (Musiikkikasvatus seurakunnassa 1989, 5.) Jo alkuseurakunta omaksui perinteen sekä laulun että soiton käytöstä Jumalan ylistämisen keinona, vaikka sittemmin kirkkoisät vieroksivat pitkään soitinmusiikkia pakanallisten viittausten perusteella. Luterilaisessa musiikin teologiassa korostetaan monipuolista musiikin käyttöä: soittimet edustavat erilaisuudellaan koko luomakuntaa, joka siten sävelten keinoin iloitsee Jumalan luomistyön lahjoista. (Sariola 2003, 15–26.)

Martti Luther kannatti musiikin käyttöä jumalanpalveluksissa, sillä parhaimmillaan musiikissa on edustettuna evankeliumin tunnuspiirteet. Siksi Jumalan sana kaikuu Lutherin mukaan jumalanpalveluksissa sekä saarnan että laulun sanoin. Uskonpuhdistajana Martti Luther toimi musiikin saralla ennen kaikkea virsilaulun edistäjänä, sillä hänen näkemyksessään virsi kuuluu jumalanpalvelusmusiikin keskeisimmäksi elementiksi sekä toisaalta myös ihmisen henkilökohtaisen uskonelämän

hoitamisen välineeksi. Virsiperinnettä Luther kehitti kirjoittamalla uusia kansankielisiä virsitekstejä ja -sävelmiä. (Vatanen 2003, 317–324.) Kirkkomusiikilla onkin ollut historian saatossa vaihtelevia funktioita aina Bachin Raamatun tekstejä kuvittavista kantaateista valistusajan tunnelmamusisointiin asti. Nykyisin musiikki nähdään olennaisena osana jumalanpalvelusta: musiikki ei ole vain irrallinen ja ulkonainen osio, vaan se kuljettaa omalta osaltaan messun sisältöä soivassa muodossa eteenpäin. (Sariola 2003, 28–31.)

Sariola (2003, 34) kirjoittaa luterilaisen musiikin teologian näkemyksestä, jossa soivan sanan nähdään toimivan uskon tuntomerkinä kaksisuuntaisessa vaikutuksessa. Laulettu Jumalan sana on evankeliumin ilosanoman julistamista, jolloin sillä on uskoa synnyttävä merkitys. Toisaalta jo olemassa olevasta uskosta nouseva kiitollisuus toimii musiikin myötä myös vastauksena Jumalalle. Lisäksi huomionarvoista on, ettei uskonelämä rajoitu pelkästään seurakunnan jumalanpalveluksiin, vaan kirkkomusiikkia on kaikki musisoinnin lahjojen käyttämisen muodot niin seurakunnan kuin yksittäisten seurakuntalaistenkin muussa elämässä. Kirkko on luonteeltaan laulava kirkko: laulu ja soitto kaikukoon aina niin ilojen kuin murheiden keskellä Jumalan kunniaksi ja mielen rakentumiseksi. (Sariola 2003, 34–35.)

4.1.2 Kristillisestä kasvatustajatteluista

Kuten aiemmin luvussa 3.1.1 mainitsin, kasvattajatahon näkemys ihmisestä, ihmiskäsitys vaikuttaa kasvatuksen tavoitteiden asettamisen taustalla. Seurakunnan musiikkikasvatuksen tavoitteet pohjautuvat kristilliseen ihmiskäsitykseen ja tukevat sitä kautta osaltaan koko kirkon välittämää kristillistä maailmankuvaa. Hirsjärvi (1982, 56) toteaa, että kristillisen ihmiskäsityksen tarkkarajainen määrittelemine on haasteellista, mutta vankka ja pysyväluonteinen perusta, ihmisen suhde Jumalaan, erottaa sen erilliseksi muista ihmiskäsityksistä. Raamatun kirjoitusten mukaisesti kristillisessä ihmiskäsityksessä katsotaan, että ihminen on luotu Jumalan kuvaksi. Ihmistä ei voida nähdä irrallisena olentona, vaan ihmisyyteen kuuluu perustavaa laatua olevat riippuvuussuhteet: Suhde itseen, lähimmäisiin ja luomakuntaan merkitsee, että ihmisellä on oikeus ja toisaalta myös velvollisuus kehittää kaikkia lahjojaan sekä pitää huolta lähimmäisistään. Tärkeintä on kuitenkin noudattaa kutsua elää Jumalan

yhteydessä, mikä tarkoittaa ihmisen toiminnan vapautta, mutta samalla myös vastuuta teoistaan Jumalalle. (Hirsjärvi 1982, 57–65.) Luojansa kuvaksi luotuna ihmisen olemukseen keskeisesti kuuluu arvotajunta ja siksi hänen on omantuntonsa ohjaaman toiminnan kautta tarkoitus heijastaa Jumalan täydellistä hyvyyttä, oikeudenmukaisuutta ja totuudenmukaisuutta (Puolimatka 2011, 30).

Kasvatus muotoutuu kristilliseksi silloin, kun se on tavoitteiltaan ja sisällöltään kristillistä, toteaa Räsänen (2008). Kristilliselle kasvatukselle ei ole siten nimettävissä yksittäisiä didaktisia tai pedagogisia malleja, vaan menetelmiksi sopivat monet lähestymistavaltaan ihmisarvoa, kasvatettavaa ja Jumalaa kunnioittavat keinot. (Räsänen 2008, 288.) Kristillisen ihmiskäsityksen mukaisessa kasvatustajatteluksessa kasvatuksen tehtävänä on auttaa ihmistä kehittymään ihmiseksi ja näin ollen lähentymään Jumalan kuvaa. (Hirsjärvi 1982, 63.) Vaikka kristillinen kasvatustajattelu eroaakin monilta osin merkittävästi esimerkiksi tämän hetkisessä koulumaailmassa esillä olevasta konstruktivismista, on näistä suuntauksista silti löydettävissä joitakin samankaltaisuuksia, etenkin oppijan roolista oppimisprosessissa. Kauppilaa (2007, 38–40) mukaillen kasvatettavan yksilön katsotaan konstruktivismissa olevan itsenäinen, aktiivinen ja vuorovaikutteinen toimija, jota kasvattaja voi tukea prosessissa toimimalla tiedollisena ja sosiaalisena mallina. Samankaltaisesti Hirsjärvi tiivistää kristilliseen ihmiskäsitykseen perustuvan kasvatuksen olevan ihmiseksi kasvamaan saattamista, jossa tulee huomioida rinnakkain niin ihmisen yksilöllinen ainutlaatuisuus kuin yhteisöllinen olemus (Hirsjärvi 1982, 63–65). Suurimman ristiriidan konstruktivismille kirkon kasvatustyössä tuo kuitenkin etenkin yksilökonstruktivismissa vallalla oleva yksilölähtöisyys ja ihmisen arvotietoisuuden häilyvyys. Tällöin ihmisen todellisuuskäsityksen katsotaan olevan riippuvainen ihmisen omasta tavasta konstruoida maailmaa, eikä konstruktivismin mukaan näin ollen ole olemassa mitään objektiivista arvotodellisuutta (Kauppila 2007, 35–36). Sen sijaan kirkon toiminnan lähtökohtana on sen oma olemus ja siitä muotoutuva kristillinen arvopohja, joka ei ole luonteeltaan yksilön subjektiivisesti tulkittavissa.

4.2 Seurakunnan musiikkikasvatuksen tavoitteet (1989)

Seurakunnan musiikkikasvatuksen keskeisimpänä tehtävänä on erimuotoisten musiikillisten taitojen kehittämisen lisäksi tukea ihmisen kokonaisvaltaista kasvua kristittyinä. Musiikin kasvatustoiminnan yleistavoite heijastaa myös musiikin yhteyttä koko kirkon olemukseen ja tehtävään.

”Kirkon musiikkikasvatuksen tavoitteena on auttaa ihmistä ymmärtämään musiikin merkitys kirkossa, kokemaan musiikki tärkeäksi kasvulleen kristittyinä ja löytämään elämässään musiikillisen ilmaisun mahdollisuuksia” (Musiikkikasvatus seurakunnassa 1989, 8).

Musiikkikasvatus seurakunnassa -julkaisussa (1989) tämä yleistavoite on jaoteltu kolmeen tavoitealueeseen, jotka ovat henkilökohtainen, seurakunnallinen ja yhteiskunnallinen tavoitealue. Varsinaisia tavoitteita näiden kolmen alueen alle on koottu yhteensä 15 kappaletta. Niiden tarkoituksena on antaa kirkon musiikkikasvatukselle selkeän yhtenäisen suunta, mutta jättää samalla runsaasti tilaa erilaisille käytännön toteutuksille (Musiikkikasvatus seurakunnassa 1989, 7). Olen eritellyt tavoitteet käyttäen hyväksi Tuovisen (2003, 436) jaottelumallia, jossa tavoitteet on jäsennetty sisältöjensä mukaan neljään pääalueeseen: (1) musiikki Jumalan luomislahjana, (2) musiikki ihmisen kokonaisvaltaisen kehityksen tukijana, (3) ihmisen musiikillisen ajattelun ja ilmaisun kehittäminen sekä (4) ihmisen uskonnollisen ja yhteisöllisen kasvun tukeminen musiikin avulla.

Ensimmäisessä (1) tavoiteryhmässä on tarkoituksena auttaa ihmistä ymmärtämään ja kokemaan musiikki Jumalan luomislahjana. Luomisessa lahjoitettu musiikki voi ilmetä monin eri tavoin, sillä musikaalisuus ei ole pelkkää suorituksellista valmiutta: esittävän laulun ja soiton lisäksi myös esimerkiksi musiikin kuuntelu ja siitä nauttiminen sekä kulttuurin luominen ja ylipäätään koko musiikin esteettinen muoto edustavat musiikin luomislahjoja. Luomisen teologian avara musiikkinäkemykset mahdollistaa myös erilaisten musiikkityylien monipuolisen käytön seurakunnan toiminnassa. Kirkon musiikkikasvatuksen tavoitteena on herättää ihmisessä rakkautta musiikkiin sekä rohkaista ja kannustaa ihmistä kokemaan musiikilliset taipumuksensa ja nauttimaan niistä omien edellytystensä mukaisesti. Tarkoitus on myös kehittää omaa

musikaalisuutta ja käyttää musiikin luomislahjaa Jumalan kunniaksi ja lähimmäisten parhaaksi. (Musiikkikasvatus seurakunnassa 1989, 11–12, 23–24; Tuovinen 2003, 437.)

Kirkon musiikkikasvatuksen toisena (2) tavoitteena on huomioida musiikin moninaiset mahdollisuudet ihmisen kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen sekä hyvinvoinnin tukemisessa. Musiikki synnyttää ihmiselle elämyksiä, vapauttaa mielen kahleita, toimii itseilmaisun kanavana ja edesauttaa persoonan kasvua aina itsetuntemuksesta ja sosiaalisista valmiuksista motoriseen kehitykseen asti. Musiikilla nähdään olevan siten merkittäviä mahdollisuuksia ihmisen holistisen kasvun tukemisessa, mutta samalla kasvattajan on myös tiedostettava työnsä vastuullisuus. Kristillisen uskon mukaan inhimillinen kasvu on aina osaltaan hengellistä kasvua, jota musiikilla näin ollen voidaan rikastuttaa. Toisaalta huomioitavaa on, että hengellisen elämän kannalta rakentava musiikki voi edesauttaa myös persoonallista kasvua. Musiikkikasvatuksen tavoitteena on yhtä lailla auttaa ihmistä kehittymään kristittyinä tutustumalla kirkon musiikin rikkaaseen perinteeseen ja osallistumalla sen siirtämiseen eteenpäin. (Musiikkikasvatuksen tavoitteet 1989, 12–14, 20; Tuovinen 2003, 437–438.)

Kirkon musiikkikasvatuksen tavoitteissa (1989, 14) painotetaan erityisesti musiikin terapeuttisia ja hoitavia vaikutuksia ihmisen tunne-elämälle niin tunteiden tuottamisen kuin ilmaisemisen muodossa. Myös musiikin merkitys ihmisten väliselle vuorovaikutukselle on huomioitu kirkon ohjelmassa selkeästi, sillä erikseen mainitaan turvallisen ilmapiirin ja yhteyden syntyminen sekä ihmissuhdetaitojen, kuten kommunikoinnin ja toisten huomioonottamisen, kehittyminen. Lisäksi tavoitteissa näkyy kristillinen kasvatusajattelu arvokasvatuksen muodossa: musiikin esteettinen kokemusmaailma heijastaa ja toisaalta vaikuttaa arvomaailman muotoutumiseen, mikä edellyttää musiikkikasvattajalta kriittisyyttä ja vakaumukseen pohjautuvia musiikkivalintoja. (Musiikkikasvatuksen tavoitteet 1989, 13–20, 25.)

Tavoitteet varsinaisten musiikkitaitojen osalta sisältyvät kolmanteen (3) tavoiteryhmään, joka keskittyy musiikillisen ajattelun ja ilmaisun kehittämiseen. Tämä varsin uusi sisältöalue kirkon musiikkikasvatuksen kentällä on nostettu seurakunnan tavoitteiksi yhteiskunnan muiden musiikkikasvatusta antavien organisaatioiden

yleistymisen myötä. Toistaiseksi kanttorit huolehtivat pääasiassa seurakuntalaisten äänenkäytön kehittämisestä. Musikaalisuuden monimuotoisuuden huomioon ottaen myös musiikin olemuksen ja peruselementtien hahmottaminen, musiikillisten ilmiöiden tunteminen sekä musiikillisen estetiikan ja taiteen ymmärtäminen voi kuulua seurakunnan tavoitteellisen musiikkikasvatuksen piiriin. Näiden ohessa mainittuna on myös rikkaan musiikkiperinnön ja erilaisten musiikkikulttuurien tunteminen sekä kirkossa käytössä olevien musiikin muotojen ja kirkkovuoden kierron ymmärtäminen. Ne auttavat ihmisiä omaksumaan ja sitä myöten sitoutumaan myös itse kirkon pitkään musiikilliseen perinteeseen. Kristityn on velvollisuus käyttää ja kehittää Jumalan lahjoja, joten musiikillisten ilmaisukeinojen harjaannuttaminen ja ajattelun kehittyminen on nähtävä luontevana osana seurakunnan musiikkikasvatusta. Kun ihminen on saavuttanut riittävän musiikillisen taitotason, on hänen mahdollista hyödyntää musiikin lahjaa myös omaehtoisesti omassa elämässään. (Musiikkikasvatuksen tavoitteet 1989, 11, 22– 27; Tuovinen 2003, 438.)

Viimeinen (4) ryhmä seurakunnan musiikkikasvatuksen tavoitteista on ihmisen uskonnollisen ja yhteisöllisen kasvun tukeminen musiikin avulla. Tämä kohta erottaa seurakunnassa tapahtuvan kasvatustyön selvimmin ja periaatteellisimmin muun yhteiskunnan tarjoamista malleista. Kirkossamme musiikilla on perinteisesti vahva rooli, sillä jo Luther korosti taiteita, erityisesti musiikkia Jumalan palvelemisen välineenä. Palveluarvon lisäksi musiikin keinoin voidaan välittää evankeliumia, luoda tunnelmaa sekä kokea ja vahvistaa seurakuntayhteyttä. Teologisten ja hengellisten lähtökohtien ohella seurakuntatyön musiikkivalinnoilla voidaan nähdä myös musiikkikasvatuksellisia funktioita, esimerkiksi kirkon rikkaan musiikkiperinteen vaalimisessa ja erilaisten musiikkikulttuurien tuntemisessa. (Musiikkikasvatuksen tavoitteet 1989, 16–25; Tuovinen 2003, 438–439.) Historian suuri kirkkomuusikko ja säveltäjä J.S. Bach puolestaan määritteli musiikin päämääräksi ja lähtökohdaksi Jumalan kunnian ja ihmismielen rakentamisen (Vatanen, 2011).

Yksilön tasolla kohdan neljä (4) tavoitteet perustuvat ajatukseen, jossa musiikin vaikutukset ihmisen kokonaisvaltaiseen kasvuun sisältävät myös ihmisen henkisen ja hengellisen kasvun osa-alueet. Kristitty voi kokea musiikin välineenä oman

henkilökohtaisen uskon ilmentämisessä, toisaalta musiikin keinoin ihminen voi ilmaista uskoaan myös yhteisöllisesti. Seurakuntalaiselta toivotaan omaa aktiivisuutta, jonka myötä hänellä on vastuuta sekä osallistua seurakunnan (musiikki)toimintaan että hoitaa hengellisyytään kotipiirissä. (Musiikkikasvatuksen tavoitteet 1989, 3, 22–27; Tuovinen 2003, 438–439.) Edellisten lisäksi seurakunnan toiminnassa tärkeänä tavoitteena on välittää yksilölle kirkon arvoja ja elävää kulttuuriperintöä, sillä kirkko on aikojen saatossa ollut kansaa kasvattava kulttuurimahti ja vahvasti ihmiskuvaan vaikuttava voima (Hirsjärvi 1982, 55).

Tämän tutkimuksen näkökulmasta ydintavoitteeksi nousee seurakunnan musiikkikasvatuksen tavoitteiden kohta, jossa peräänkuulutetaan yhteistyötä seurakunnan ja kunnan kesken. Asiakirjan mukaan kirkko ei saisi olla toiminnaltaan eristyksissä muusta yhteiskunnasta, vaan sen olisi löydettävä yhteys paikkakunnan muuhun musiikki- ja kulttuurielämään. Musiikkikasvatuksen osalta luontevia yhteistyökumppaneita ovat esimerkiksi koulut, päiväkodit, musiikkioppilaitokset sekä erilaiset kuorot ja soitinryhmät. Tavoitteissa mainitaan seurakunnan aktiivinen rooli yhteistoiminnan luomisessa ja ylläpitämisessä, mikä tarkoittaa vastuullisuutta aloitteiden tekijänä ja toiminnan jatkajana. (Musiikkikasvatuksen tavoitteet 1989, 26–27.) Yhteistyöllä saavutettaisiin eittämättä laajamittainen ja yhtenäinen musiikkikasvatuksellinen kokonaisuus, jonka tavoitteisiin kirjattuna tarkoituksena olisi välttää turhaa päällekkäisyyttä. Miksi yhteistyötä tässä tilanteessa tarkastellaan kuitenkin vain kilpailutilanteen näkökulmasta, eikä toimintakulttuurin yhteistä kehittämistä nähdä molemminpuolisena voimavarana ja kaikkia osapuolia hyödyttävänä toimintana?

5 ANALYYSI JA TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Koulun ja seurakunnan kasvatustoiminnan lähtökohtien vertailu

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteita (POPS 2004) ja seurakunnan musiikkikasvatuksen tavoitteita (Musiikkikasvatus seurakunnassa 1989) vertailtaessa selviää, että koulun ja seurakunnan tavoitteissa ja toiminnan sisällöissä on paljon yhteneväisyyksiä. Selkein ja perustavanlaatuisin ero näiden kasvattajatahojen välillä on kuitenkin kasvatuksen lähtökohdissa: seurakunnan toiminnan perusteet lähtevät kirkon hengellisestä olemuksesta, koulun opetuksessa päämäärä on sivistyksellinen. Vaikka seurakunnan musiikkikasvatuksen yhtenä päätavoitteena on koulun tavoin kannustaa ihmisiä löytämään elämäänsä musiikillisia ilmaisun välineitä, pysyy kirkon musiikkikasvatustyön ydinsisältönä ja pohjana kuitenkin musiikin luomisteoreettinen näkemys. Sitä myöten musiikin käyttö liittyy seurakunnassa uskon ilmentämiseen niin yhteisöllisellä tasolla kuin osana henkilökohtaista kasvua kristittynä. Peruskoulussa musiikkikasvatus puolestaan perustuu opetukselliseen tehtävään, jonka kautta ensisijaisesti kartutetaan yleissivistystä musiikillisista tiedoista ja taidoista. Toisaalta peruskoulun opetustyöllä on myös kasvatuksellinen tehtävä, jonka päämääränä on tukea oppilaan yksilöllistä kasvua sekä edistää ajattelun taitojen ja arvotietoisuuden kehittymistä. Siinä missä seurakunta kasvattaa siis jäseniä elävään Kristuksen kirkkoon, on peruskoulun tähtäimenä kasvattaa osallistuvia ja sivistyneitä kansalaisia yhteiskunnan jäseniksi.

Sekä koulun että kirkon kasvatustoiminnan lähtökohdista käsin kukin ihminen nähdään omana, ainutlaatuisena yksilönä, jolla on erilaiset tarpeet myös kasvatuksen suhteen. Muun yhteiskunnan tavoin koulun opetus- ja kasvatustyössä painottuu hyvin vahvasti yksilökeskeinen lähestymistapa, mikä näkyy selkeästi myös mm. kasvatuksen tavoitteiden laadinnassa. Opetussuunnitelma on pullollaan määritelmiä niistä tiedoista ja taidoista, joita oppilaan tulisi osata peruskoulun päätteeksi – ja tätä kehitystä tietysti arvioidaan jatkuvasti jokaista yksilöä tarkasti syynäten. Seurakunnan osalta tavoitteisiin on toki kirjattu myös yksilötasoisia päämääriä, mutta niitä ei alituisesti arvioida

tiukkojen kriteereiden läpi. Sen sijaan kirkon kasvatustyössä näkyy vahvasti yksilön ja hänen kasvunsa sitouttaminen osaksi koko yhteisön kasvua ja kehitystä, kuten tavoitejulkaisun seurakunnallisen ja yhteiskunnallisen tason tavoitteiden määrästä voi päätellä.

Vielä tarkemminkin mietittynä koulun ja kirkon näkemykset kasvatuksesta ja kasvatettavasta ihmisestä ovat paikoitellen hyvin samankaltainen humanistisine ja holistisine piirteineen, eikä kummankaan kasvattajatahon käsityksiä ole luokiteltavissa yksiselitteisesti minkään tarkkarajaisen oppimis- tai ihmiskäsityksen alle. Tiivistetysti voidaan sanoa, että POPSin tavoitteiden taustalla on havaittavissa piirteitä holistisesta ihmiskäsityksestä, joka korostaa ihmisen eri olemismuotojen muodostamaa yhtenäistä kokonaisuutta. Myös seurakunnan tavoitteiden perusteella yksilö nähdään kokonaisvaltaisesti. Kristilliseen ihmiskäsitykseen pohjautuen ihmisen suhde Jumalaan tuo kuitenkin vielä hengellisen lisäulottuvuuden holistisen näkemyksen tajunnallisuuden osa-alueen rinnalle. Molempien tahojen oppimiskäsityksissä painottuu aktiivinen ja itsenäinen yksilö sekä oppimisen yhteisöllinen luonne. Koulumaailmassa taustavireenä vaikuttaa sosio-konstruktivistinen oppimiskäsitys, jossa painoarvoa on oppijan itse konstruoimalla maailmankuvalla. Kristillinen kasvatusta puolestaan nojaa arvotodellisuuden osalta kirkon omaan oppiin, eikä oppijan roolissa sen osalta ole havaittavissa yksilön vapautta.

Musiikkikasvatuksen filosofian näkökulmasta koulu ja kirkko eroavat hieman toisistaan. Siinä missä peruskoulun opetussuunnitelman perusteet nojaa vahvasti praktialiseen musiikkikasvatustilfilosofiaan, voi kirkon musiikkikasvatusta tulkita useammasta eri filosofisesta lähtökohdasta käsin. Seurakunnan työssä, etenkin viime vuosikymmenten aikana, on ollut nousevana trendinä seurakuntalaisten aktivoiminen omaan toimintaan. Täten praktialismin piirteet musiikillisen toiminnan arvostamisesta alkaen sopivat myös kirkon filosofiseen näkemykseen. Toisaalta kirkon kulttuuritausta on perinteikkäästi arvostanut musiikin välineellisen käytön ohella myös musiikin esteettisiä arvoja. Esteettisen musiikkikasvatuksen filosofialla on siis yhä merkittävä jälki kirkon piirissä.

Kasvatustyötä niin seurakunnassa kuin koulussa voidaan toteuttaa monin eri pedagogisin ja didaktisin menetelmin. Yksittäisten opetusmenetelmien sijasta seurakunnan kasvatustyöstä tekee kristillistä ensisijaisesti tavoitteiden ja sisällön kristillinen olemus. Koulun osalta konstruktivistinen pohjavire suosii opetusmenetelmien valinnassa oppilaiden aktivointia ja vuorovaikutusta tukevia sekä tiedon konstruoimiseen kannustavia metodeja. Monilta osin nämä lähtökohdat eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan mahdollisuuksia yhtenäisien kasvatustapausten käyttöön koulun ja kirkon parissa on runsaasti. Vaikka näiden instituutioiden kasvatustyön lähtökohdissa onkin ratkaisevaa eroavaisuutta, voi yhteistyötä kehittämällä löytyä molempien osapuolien tavoitteita palvelevia menetelmiä ja menettelytapoja.

5.2 Kasvatustavoitteiden ryhmittely ja abstrahointi

Tutkimusprosessini alkuvaiheen olen suorittanut sisällönanalyysimetodin mukaisesti (mm. Tuomi ym. 2009, 108–113) aineistoa redusoimalla eli pelkistämällä. Siinä olen karsinut dokumenttiaineistosta kaiken tutkimuksen kannalta epäolennaisen pois ja tiivistänyt informaatiota pelkistettyihin ilmauksiin. Sen jälkeen prosessissa seuraa klusterointi eli ryhmittely, jossa olen etsinyt aineistosta pelkistettyjen ilmauksien perusteella samankaltaisuuksia ja yhdistellyt ne hyvin sisältöä kuvaavien käsitteiden alaisiksi ryhmiksi. Tämän luokittelun avulla olen saanut tiivistettyä koulun ja kirkon tavoitejulkaisujen yksittäisiä kohtia yleisimpien käsitteiden alaisiksi. Viimeisenä vaiheena on ollut aineiston abstrahointi eli käsitteellistäminen, jossa tarkoituksena on yhdistellä jo syntyneitä luokituksia mahdollisimman pitkälle ja muodostaa siten tutkimuksen jatkon kannalta olennaisia teoreettisia ilmauksia ja käsitteitä.

Peruskoulun opetussuunnitelman osalta olen jakanut musiikin oppiaineen tavoitteet kahdeksaan kategoriaan, joita ovat *kiinnostuksen herättäminen, rohkaiseminen, musiikillisen ilmaisun välineet, musiikin hahmottaminen, kokonaisvaltainen kasvu, kokemuksellisuus, musiikillisen identiteetin vahvistaminen ja integroiminen*. Koulun tavoitteiden osalta ryhmittely on paikoin ollut haastavaa, eikä esittämäni malli ole varmasti ainoa mahdollinen tapa jäsentää kyseisiä tavoitteita. Klusterointiprosessia olen kuvannut peruskoulun musiikkikasvatuksen tavoitteiden osalta taulukossa 1.

Kiinnostuksen herättäminen	Rohkaiseminen	Musiikillinen ilmaisu	Musiikin hahmottaminen
- löytää jokaisen oppijan omat kiinnostuksen kohteet	- rohkaista musiikilliseen toimintaan - rohkaista luovuuteen	- antaa musiikillisen ilmaisun välineitä - kehittää itseilmaisun taitoja yksin ja ryhmässä - mahdollistaa musiikillista keksintää	- ymmärtää tilanne- ja aikasidonnaisuus - jäsentää musiikillisen maailman monimuotoisuutta - eri musiikkikulttuurien ja tyylien tunteminen - käsitteiden käyttäminen
Kokonaisvaltainen kasvu	Kokemuksellisuus	Musiikillisen identiteetin vahvistaminen	Integroiminen
- tukea oppijan kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä - sosiaalisten taitojen kehittyminen - vastuullinen toimiminen	- kokemukset musisoinnista ja musiikin kuuntelusta - kokemukset monenlaisista musiikki-tyyleistä - musiikkikokemusten jäsentäminen - onnistumisen elämys	- rakentaa musiikillista identiteettiä - luoda luova ja utelias suhde musiikkiin - musiikin arvostaminen - kriittinen arvioiminen	- yhteydet muihin oppiaineisiin - yhteydet teknologian ja median hyödyntämiseen

TAULUKKO 1. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet, musiikki: tavoitteiden ryhmittely.

Seurakunnan musiikkityön tavoitteista olen ryhmittelyvaiheessa muodostanut yhteensä kuusi kategoriaa, jotka ovat *musiikillisten lahjojen käyttö, kokonaisvaltainen kasvu, musiikki uskon ilmentämisessä, yhteyden kokeminen, musiikkiperinteen tunteminen ja arvotietoisuus*. Jokainen ryhmä sisältää erityyppisiä ja -tasoisia tavoitteita, mutta olen pyrkinyt tiivistämään kunkin kategorian perussisällön yhden yläkäsitteen alle. Kirkon musiikkikasvatuksen tavoitteiden ryhmittelyä olen ilmentänyt tarkemmin taulukossa 2.

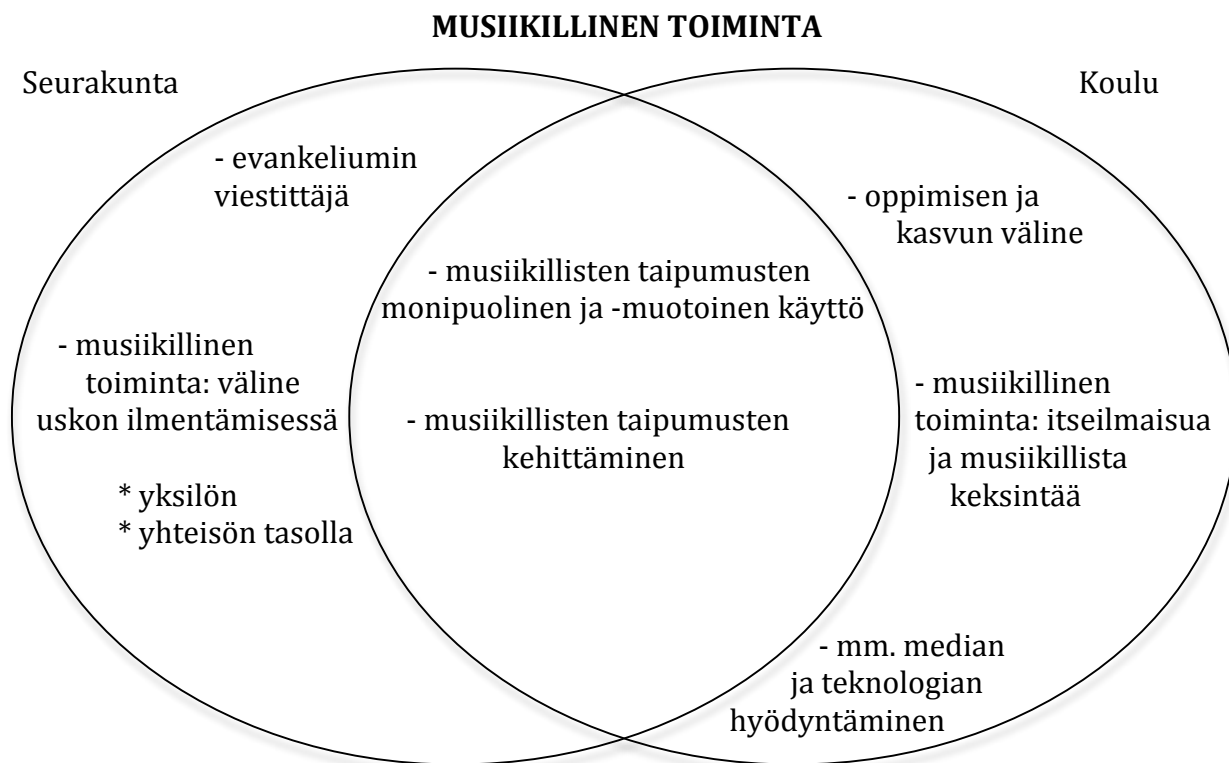
Musiikillisten lahjojen käyttö	Kokonaisvaltainen kasvu	Musiikki uskon ilmentämisessä
<ul style="list-style-type: none"> - tulla tietoisiksi omista kyvyistä - kehittää musiikillisia lahjoja - käyttää lahjojaan monipuolisesti ja -muotoisesti - musiikki osana ihmisen arkielämää 	<ul style="list-style-type: none"> - tukea ihmisen kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä - merkitys vuorovaikutukselle - merkitys tunne-elämälle - terapeuttiset vaikutukset 	<ul style="list-style-type: none"> - musiikki Jumalan luomislahjana - evankeliumin välittäjänä - musiikin asema kirkossa - uskon ilmaiseminen
Yhteyden kokeminen	Musiikkiperinteen tunteminen	Arvotietoisuus
<ul style="list-style-type: none"> - musiikin luomat edellytykset vuorovaikutukselle ja yhteydelle - henkilökohtainen yhteys Jumalaan - yhteys ihmisten keskuudessa 	<ul style="list-style-type: none"> - kirkon musiikkiperinteen tunteminen ja vaaliminen - musiikin teologia - musiikkikulttuurien ymmärtäminen - kulttuuriperinnön siirtäminen 	<ul style="list-style-type: none"> - vaikutus arvomaailman muotoutumiseen - kristilliset arvovalinnat, kriittisyys

TAULUKKO 2. Musiikkikasvatus seurakunnassa: tavoitteiden ryhmittely.

Abstrahointivaiheessa olen koonnut ryhmittelyyn myötä muodostuneen 14 yläkäsitteen perusteella neljä pääkäsitettä, jotka kuvastavat koulun ja kirkon musiikkikasvatuksen tavoitteiden päälinjauksia. Käsitteet ovat: 1) *musiikillinen toiminta*, 2) *musiikillinen ymmärtäminen*, 3) *kokonaisvaltainen kasvu* ja 4) *kokemuksellisuus*. Tämän jaottelun ensisijaisena tarkoituksena on jäsentää tutkimuksessa käytävää keskustelua, eikä pyrkimyksenä ole varsinaisesti ollut tarkan teoreettisen mallin luominen. Huomionarvoista on, että pääkäsitteet eivät ole tarkkarajaisia ja sitä myöten toisiaan poissulkevia, vaan enemmänkin toisiinsa liittyviä ja osittain päällekkäisiä.

Jokaisen pääkäsitteen kohdalla esittelen aiheeseen liittyviä koulun ja seurakunnan musiikkikasvatustyön tavoitteita sekä vertailen niitä keskenään. Esittelen siten omaa tulkintaani koulun ja kirkon tavoitteiden suhteista toisiinsa nähden. Tämän tutkimuksen päämääränä on jäsentää perusopetuksen ja seurakunnan tarjoaman musiikkikasvatuksen yhteneväisyyksiä ja eroja, ja siten selkeyttää niitä käsitteitä, joiden perusteella on mahdollista vertailla kahden instituution kasvatustoimintaa. Päätely etenee induktiivisesti aineistosta käsin, mikä tarkoittaa tutkimuksen syklittäistä etenemistä sekä tutkimustulosten ja johtopäätösten käsittelyä yhtäaikaaisesti. Tämän vuoksi tutkimuksessani esitettyjen tutkimustulosten perusteluja on syytä arvioida kriittisellä otteella.

Ensimmäisen pääkäsitteen (*musiikillinen toiminta*) alla on joukko musiikillisten taipumusten käyttöön ja kehittämiseen sekä itseilmaisuuksiin liittyviä tavoitteita. Tavoitteiden pelkistetyt ilmaukset sijoittuvat toisiaan leikkaaville ympyröille kuvion 2 mukaisesti.

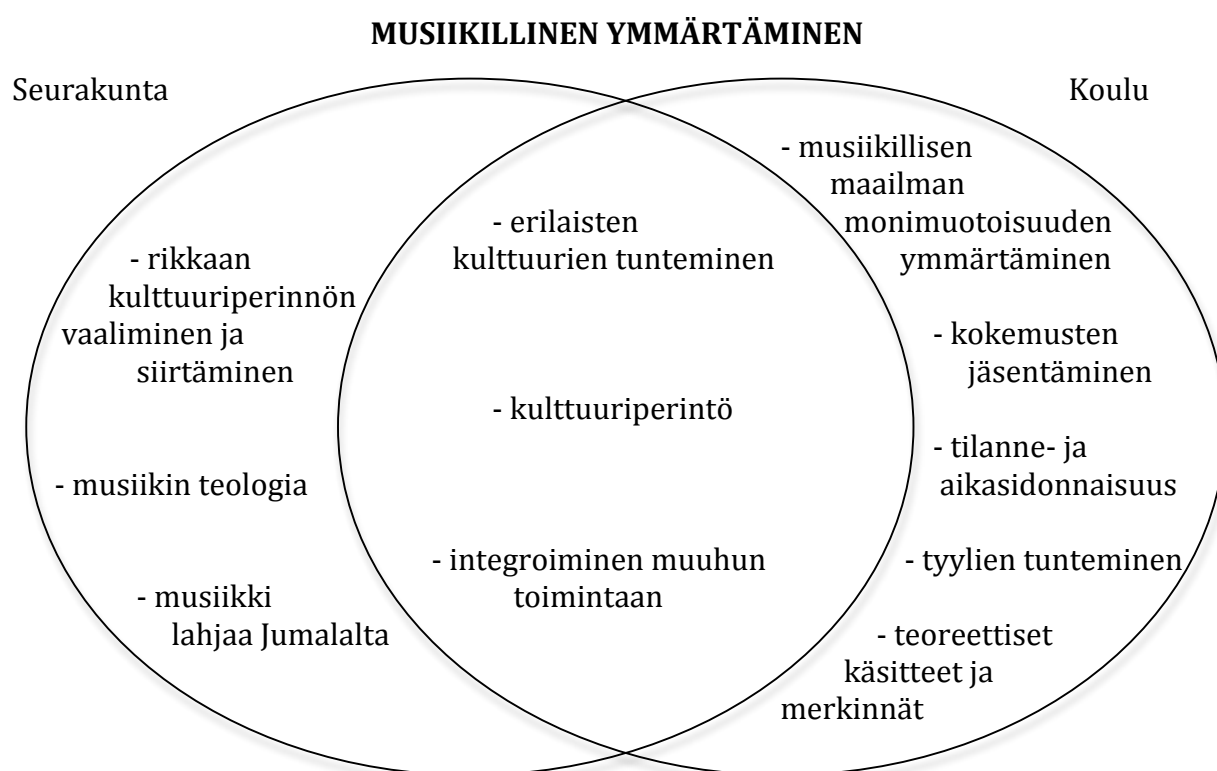

KUVIO 2. Musiikillinen toiminta, seurakunnan ja koulun tavoitteet vertailussa.

Leikkaavat ympyrät havainnollistavat hyvin, miltä osin seurakunnan ja koulun musiikkikasvatuksen tavoitteet ovat musiikillisen toiminnan osalta yhteneväisiä. Musiikillisen toiminnan perustana niin kirkossa kuin koulussa on tavoitteiden mukaan ihmisten rohkaiseminen musiikillisten taipumusten käyttämiseen monipuolisesti ja -muotoisesti. Musiikkikasvatustyön tavoitteena on siten myös rohkaista ihmisiä omien taitojen kehittämiseen. Pohjimmiltaan musiikillisen toiminnan muodot eroavat kuitenkin kirkon ja koulun omista lähtökohdista johtuen melko ratkaisevasti. Koulussa musiikki nähdään ensisijaisesti oppimisen ja kasvun välineenä. Praksiaalisen näkemyksen vuoksi koulun musiikillinen toiminta keskittyy hyvin pitkälti musiikin

tekemiseen, itseilmaisuun ja musiikilliseen keksintään. Musiikillisen ilmaisun muotoja on olemassa lukemattomia, minkä vuoksi opetussuunnitelman perusteissakin kannustetaan perinteisten soittamisen ja laulamisen rinnalla hyödyntämään yhtäläillä esimerkiksi median ja teknologian suomia mahdollisuuksia. Sen sijaan seurakunnassa musiikki toimii välineellisessä muodossa uskon ilmentämisen kanavana. Musiikin keinoin ihminen voi omakohtaisesti tai yhdessä koko seurakunnan kanssa osoittaa uskoaan, toisaalta musiikki voi toimia myös kirkon sanoman välittäjänä kuulijoille. Huomioitavaa tosin on, että välineellisen arvon lisäksi seurakunnassa musiikilla nähdään myös esteettisiä merkityksiä.

Toisen pääkäsitteen (*musiikillinen ymmärtäminen*) alaisuuteen olen ryhmitellyt musiikin hahmottamiseen, teoreettiseen tietoon ja kulttuurin tuntemiseen liittyviä tavoitteita. Kuviossa 3 kuvaan kirkon ja koulun tavoitteiden mukaisia pelkistettyjä ilmauksia suhteessa toisiinsa.

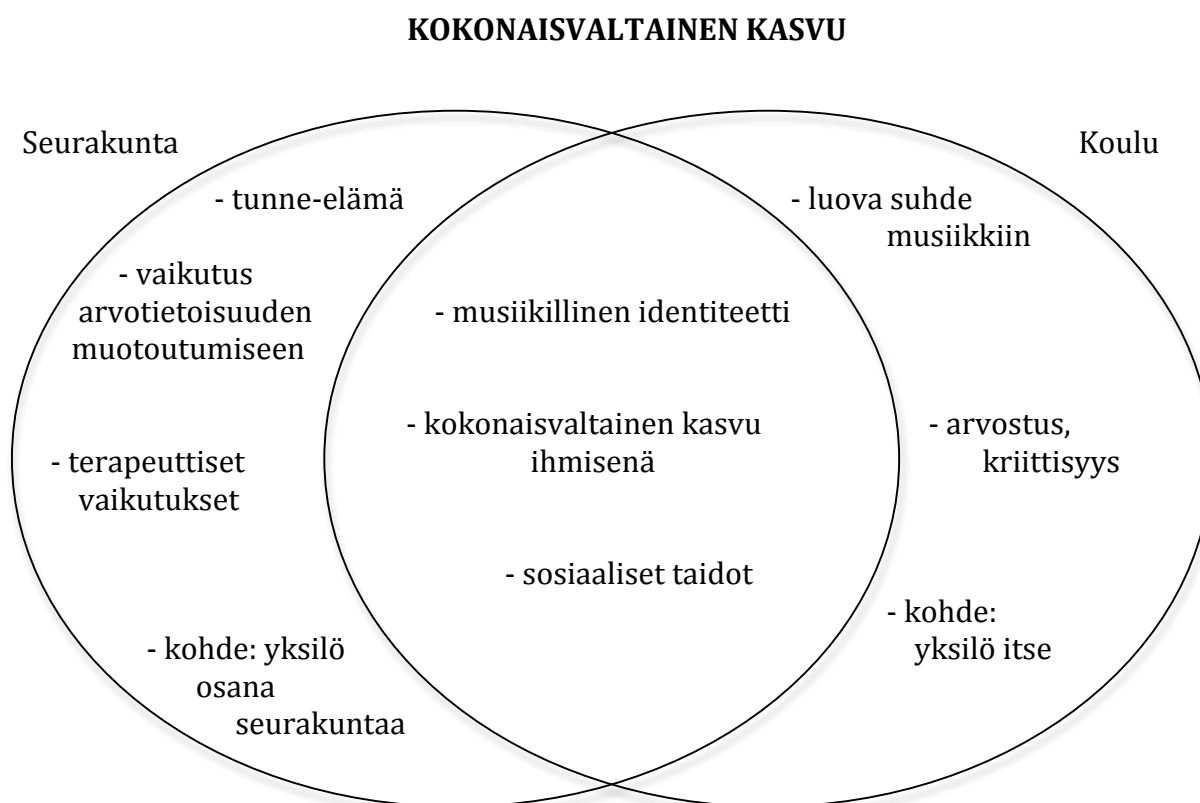

KUVIO 3. Musiikillinen ymmärtäminen, seurakunnan ja koulun tavoitteet vertailussa.

Kuvion 3 mukaisesti on havaittavissa, että musiikin tiedolliseen tuntemiseen ja hahmottamiseen liittyvät tavoitteet painottuvat selkeästi koulussa seurakuntaa enemmän. Tämä on selitettävissä koulun yleissivistävällä perustehtävällä, jonka mukaisesti koulun tavoitteena on opettaa teoreettisia välineitä musiikin ymmärtämisen ja tuntemisen tueksi. Erilaisten musiikillisten merkintöjen ja käsitteiden sekä erityytilajien ja kulttuurien tuntemisen kautta koulun tavoitteeksi muotoutuu oppia hahmottamaan musiikin tilanne- ja aikasidonnaisuutta sekä koko musiikillisen maailman monimuotoisuutta. Nämä tarjoavat riittäviä välineitä musiikillisten kokemusten jäsentämistä varten. Seurakunnan toiminnassa musiikkikasvatuksen tavoitteena on omalta osaltaan pyrkiä tukemaan kirkon perustehtävää eli evankeliumin välittämistä avaamalla seurakuntalaisille myös musiikin teologisia lähtökohtia. Kirkon teologinen näkemys on, että musiikilliset kyvyt ovat Jumalan lahjaa ja siksi niiden käyttäminen tapahtuu Jumalan kunniaksi ja kiitokseksi.

Kirkon ja koulun yhteinen osuus musiikilliseen ymmärtämiseen liittyvissä tavoitteissa keskittyy vahvasti kulttuuriperinnön ja kulttuurillisen tuntemuksen yhteyteen, sillä molempien tahojen musiikkikasvatuksessa otetaan huomioon niin omaan kuin vieraisiin kulttuureihin perehtyminen. Koulun opetussuunnitelman yleisten tavoitteiden kohdalla puhutaan lisäksi kulttuuriperinnön siirtämisestä sukupolvien ketjussa eteenpäin, mutta vielä vahvemmin monimuotoisen ja rikkaan kulttuuriperinnön vaaliminen ja siirtäminen näkyy kirkon kasvatustyön toimintakulttuurissa. Siinä missä yhteiskunnan monikulttuuristuminen luo haasteita koulun mahdollisuuksille toimia vain yhdenlaisen kulttuuriperinnön siirtäjänä, on kirkon helpompi nojautua vakaasti omaan taustaansa. Kirkossa musiikki nojautuu omalta osaltaan saumattomasti koko kirkolliseen kulttuuriin ja toimintaan eikä sitä useilta osin voikaan sieltä tarkkarajaisesti erottaa omaksi yksikökseen. Toisaalta myös koulussa musiikkia voidaan integroida muihin oppiaineisiin ja aihekokonaisuuksiin siten, että se omalta osaltaan osallistuu koulun yhteisen perustehtävän tukemiseen.

Kolmas pääkäsite (*kokonaisvaltainen kasvu*) sisältää nimensä mukaisesti erilaisia ihmiseksi kasvamiseen sekä vuorovaikutustaitojen ja tunne-elämän kehittymiseen liittyviä tavoitteita. Kuvio 4 ilmenee kirkon ja koulun tavoitteiden vertailu leikkaavien ympyröiden muodossa.

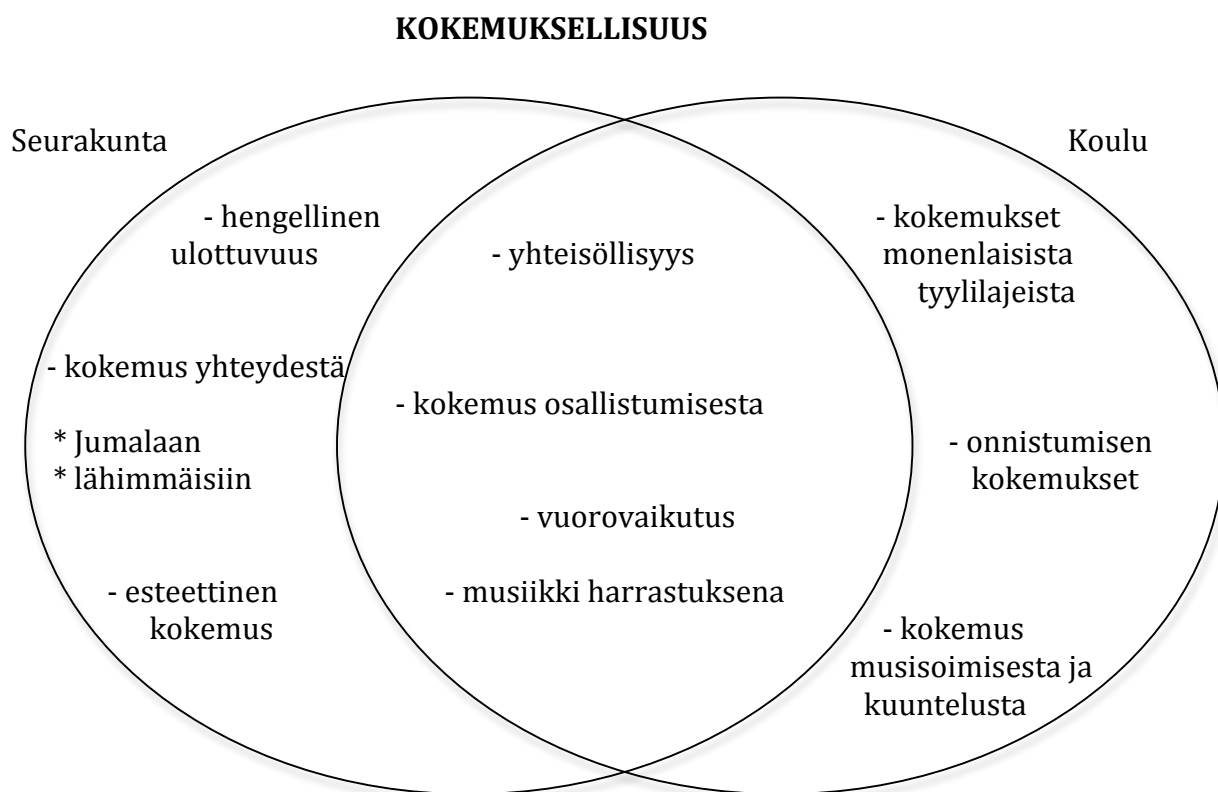

KUVIO 4. Kokonaisvaltainen kasvu, seurakunnan ja koulun tavoitteet vertailussa.

Molemmat instituutiot haluavat tukea omalla kasvatustyöllään yksilön oman musiikillisen identiteetin rakentumista ja rohkaista sen myötä yksilöitä käyttämään omia taipumuksiaan runsaasti. Koulussa yksilön musiikillisten kykyjen pohjalta pyritään erityisesti kehittämään luovaa suhdetta musiikkiin. Varsinaisten musiikillisten sisältöjen lisäksi sekä koulun että kirkon tavoitteissa on erittäin painokkaasti huomioitu musiikin merkittävät vaikutukset ihmisen kokonaisvaltaiselle kasvulle ja kypsymiselle niin fyysisen, psyykkisen kuin sosiaalisen kehityksen osa-alueilla. Vuorovaikutustaitojen kehittyminen on nostettu esiin molempien tahojen toimesta, lisäksi seurakunta korostaa tavoitteissaan myös musiikin vaikutuksia tunne-elämälle ja siten jopa sen terapeuttisia ominaisuuksia. Musiikin arvostaminen ja kriittinen arvioiminen mainitaan sekä koulun

opetussuunnitelmassa että kirkon tavoitejulkaisussa. Koulu ei kuitenkaan näennäisen arvoneutraaliutensa ja konstruktivistisen arvokäsityksensä takia pysty tarjoamaan yhtä hyviä välineitä yksilön arvotietoisuuden kasvamiselle kuin kristilliseen arvopohjaan nojautuva kirkko. Seurakunnassa yksilön persoonan kasvu toteutuukin aina osana seurakuntayhteisöä, kun taas koulu pyrkii tukemaan kokonaisvaltaisen kasvun prosessissa pelkästään yksilöiden omaa kasvua.

Musiikin yhteisöllisestä ja vuorovaikutuksellisesta luonteesta johtuen neljäntenä ja viimeisenä pääkohtana tutkimuksessani on *kokemuksellisuus*. Tämän aihepiirin pelkistetyt tavoitteet on kerätty ja luokiteltu kuvion 5 mukaisesti.

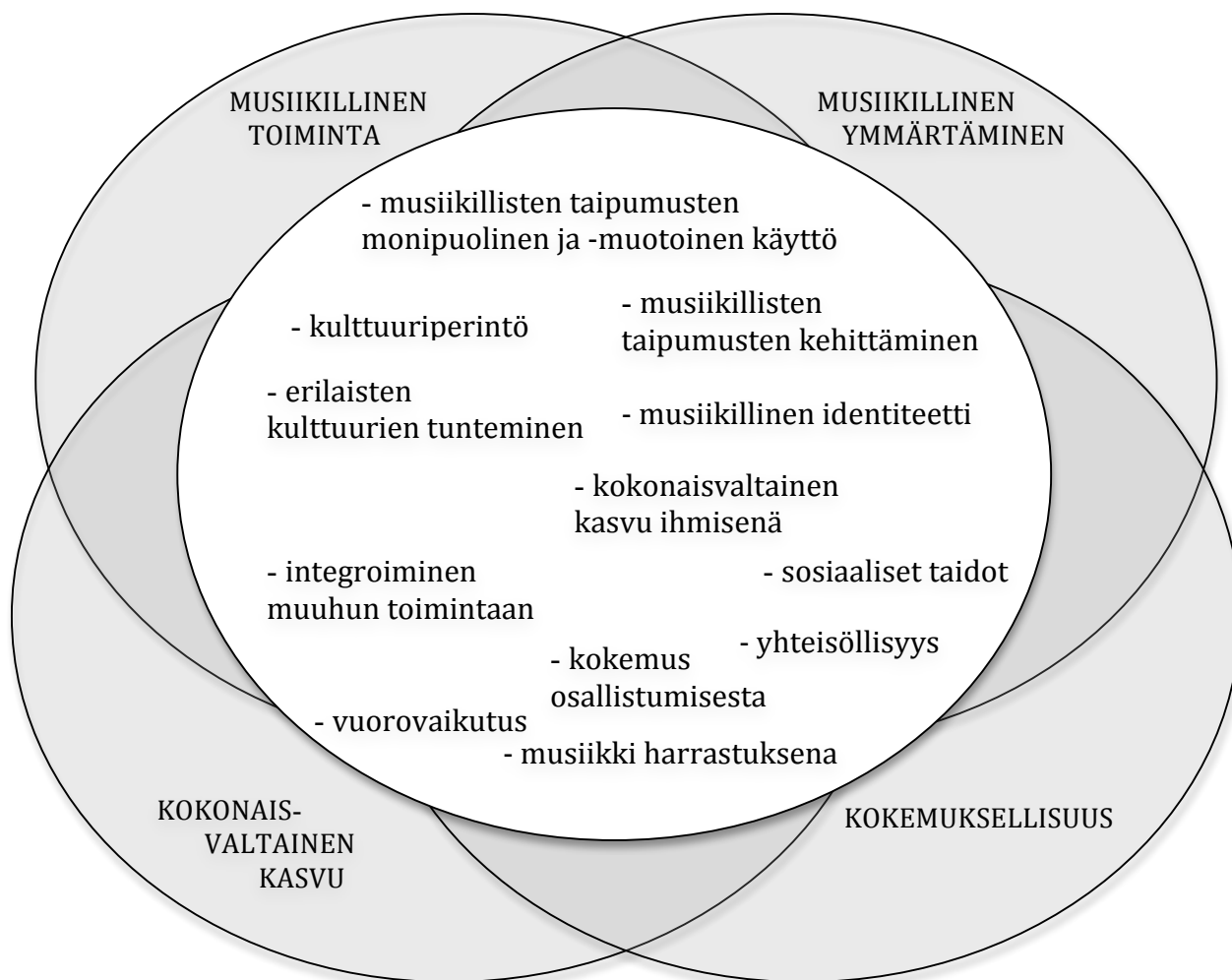
KUVIO 5. Kokemuksellisuus, seurakunnan ja koulun tavoitteet vertailussa.

Kuten tavoitteiden vertailusta kuvion 5 mukaan voidaan huomata, musiikin luomat edellytykset vuorovaikutukselle ja kokemuksellisuudelle ovat tärkeällä sijalla sekä kirkon että koulun musiikkikasvatuksessa. Musiikki mahdollistaa yhteisöllisyyden kokemista ihmisten keskuudessa ja edesauttaa siten turvallisen yhteishengen

luomisessa ja vuorovaikutuksessa ihmisten välillä. Yhteisöllisen musiikillisen toiminnan voimavarana on osallistumisen kokemus, jonka jokainen ryhmän jäsen voi helposti esimerkiksi yhteislaulun avulla saavuttaa. Koulussa musiikkikasvatuksen tavoitteena on lisäksi tarjota yksilöille kokemuksia monentyylisistä musiikin muodoista niin musisoimisen kuin kuuntelun keinoin. Yksilön identiteetin kasvun kannalta merkityksellistä on tuottaa myös onnistumisen elämyksiä musiikin opiskelun parissa. Kirkon työssä musiikin kokemuksellisuudessa korostuu puolestaan sen hengellinen ulottuvuus: musiikin luomasta yhteisöllisyydestä kasvaa hengellisen kokemuksen kautta yhteys lähimmäisiin ja muihin seurakuntalaisiin sekä henkilökohtaisella tasolla myös Jumalaan. Ihmisen kokonaisvaltaista persoonan kasvua tuetaan seurakunnan musiikkityössä myös musiikista saatujen esteettisten kokemusten avulla.

5.3 Kasvatustavoitteiden vertailu – tutkimustulokset

Tutkimukseni alkuvaiheissa olen käsitellyt koulun ja kirkon musiikkikasvatuksen tavoitteita, peruskoulun opetussuunnitelmaa (POPS 2004) ja seurakunnan tavoitejulkaisua (Musiikkikasvatus seurakunnassa 1989), toisistaan erillisinä yksiköinä. Abstrahointivaiheessa saatujen aineistosta muodostuneiden yläkäsitteiden perusteella on minulla ollut mahdollista vertailla koulun ja kirkon asettamia musiikkikasvatuksen tavoitteita keskenään. Analysointivaiheen myötä olen päätenyt luomaan oman mallin, joka tiivistää koulun ja seurakunnan musiikkikasvatuksen tavoitteiden yhtymäkohdat yhteen kuvioon (kuvio 6).

KUVIO 6. Seurakunnan ja koulun musiikkikasvatuksen tavoitteiden yhteiset osa-alueet.

Kuten kuvio 6 käy ilmi, peruskoulun ja kirkon musiikkikasvatuksen tavoitteissa on paljon samankaltaisia tavoitealueita. Yhteistä pintaa instituutioiden välillä löytyi kaikista neljästä pääkohdasta (*musiikillinen toiminta, musiikillinen ymmärtäminen, kokonaisvaltainen kasvu ja kokemuksellisuus*), joiden perusteella suoritin vertailua. Tavoitteellisen musiikkikasvatustyön toiminnan peruslähtökohtana on auttaa ihmisiä käyttämään ja kehittämään omia musikaalisia taipumuksiaan monimuotoisesti. Tähän tavoitteeseen voidaan päätyä niin luokka- tai kurssimuotoisen opetuksen kautta kuin yhtä lailla myös informaalisen oppimisen keinoin. Musiikillisen toiminnan luonteella ei siten ole merkitystä, sillä tärkeintä on toiminnan kautta yksilölle välittyvät osallistumisen tunteet ja onnistumisen kokemukset.

Musiikkikasvatuksen päämääränä on edistää yksilön musiikkisuhteen ja musiikillisen identiteetin vahvistumista – sitä, miten ihminen kokee musiikin osaksi omaa persoonaansa ja omaa elämäänsä. Tämän toteutumista voidaan edesauttaa esimerkiksi tukemalla yksilön omaehtoista musiikin harrastamista järjestämällä koulun kerhotoimintaa ja seurakunnan monipuolista musiikkityötä. On kuitenkin ensiarvoisen tärkeää huomata, etteivät musiikilliset sisällöt, tiedolliset tai taidolliset, suinkaan muodosta keskiötä kirkon ja koulun musiikkikasvatuksen ydintavoitteissa, vaan pääsääntöisesti musiikki nähdään välineellisessä merkityksessä, muiden tavoitteiden toteutumisen mahdollistajana. Yksilön kokonaisvaltaisen kasvun ja kehittymisen tukeminen musiikin keinoin on kiistatta yksi tärkeimmistä osa-alueista niin kirkon kuin koulun tavoitteissa. Musiikkikasvatuksen vaikutukset esimerkiksi sosiaalisten taitojen ja vuorovaikutusosaamisen kehittymiselle ovat yleisesti tunnustettuja ja siten nähtävillä myös tavoitteista.

Musiikki sitoo yhteisön jäsenet yhteen, luo yhteisöllisyyttä. Sekä koulussa että kirkossa musiikkikasvatuksen tavoitteena on edesauttaa yhteisöllisyyden muodostumista: musisoiminen vaatii saumatonta yhteistyötä esimerkiksi koulun luokkatilanteessa, toisaalta kirkossa puhutaan seurakuntayhteyden syntymisestä. Yhteisöllisyyden edellytyksenä on erilaisten kulttuuritaustojen tunteminen ja erilaisuuden kunnioittaminen. Musiikki voi tässäkin suhteessa toimia raja-aitoja rikkovana suvaitsevaisuuden opettelu välineenä. Arvokkaana nähdään kirkon ja koulun tavoiteteksteissä myös kulttuuriperinnön vaaliminen ja siirtäminen tuleville sukupolville. Musiikki kuuluu erottamattomana osa-alueena rikkaaseen kulttuuriperintöömme. Sen tunteminen auttaa ihmistä ymmärtämään omia juuriaan ja sitoutumaan siten jo vuosisatoja pitkään perinteeseen.

Seurakunnan ja koulun musiikkikasvatuksen tavoitteet ovat laajasti yhteneväiset (kuvio 6). Tämän lisäksi analyysissä erottautui selkeästi myös molempien instituutioiden kasvatustyön omat painotusalueet. Nämä eroavaisuudet ovat nähtävissä kuvioissa 2–5. Koulussa musiikki toimii yksilön oppimisen ja kasvun välineenä. Musiikillinen toiminta on monimuotoista itseilmaisua ja musiikillista keksintää. Seurakunnassa musiikin

funktio on puolestaan toimia evankeliumin viestittäjänä ja samalla välineenä uskon ilmentämisessä niin yksilön kuin koko seurakuntayhteisön tasolla.

Musiikilliseen ymmärtämiseen liittyvät tavoitteet painottuvat vahvasti koulun puolelle. Tiedollisia sisältöjä on koulun tavoitteissa runsaasti lähtien teoreettisten käsitteiden sekä erilaisten tyylien tuntemisesta ja päätyen lopulta musiikillisen maailman kokonaisvaltaiseen hahmottamiseen. Seurakunnan osalta musiikkikasvatuksen tiedollinen osuus keskittyy musiikin teologiaan: musiikin käyttö kirkon perinteessä perustuu Lutherin ajatukseen, jonka mukaan musiikki on Jumalan antama ja käytettäväksi tarkoitettu lahja ihmisille. Kulttuuriperinnön säilyttämisen tärkeys nostetaan toki esille peruskoulun opetussuunnitelmassa, mutta todellisuudessa yksilökeskeisen koulun sijasta seurakunnalla on aidosti paremmat mahdollisuudet sitouttaa yksilö osaksi yhteisöä, jossa kulttuuriperintöä vaalitaan ja siirretään sukupolvelta toiselle.

Koulun yksilökeskeinen lähtökohta nähdään myös, kun tavoitteita vertaillaan kokonaisvaltaisen kasvun ja kokemuksellisuuden osalta. Koulu haluaa tukea yksilön luovan suhteen kehittymistä musiikkiin ja sitä myöten tarjota yksilölle kokemuksia musiikillisesta osallistumisesta ja onnistumisesta. Kirkossa yksilön persoonan kasvu on samalla myös kasvamista yhteisön jäseneksi. Sosiaalisten taitojen ohella seurakunnan tavoitteissa nousi esille vahvasti musiikin terapeuttiset vaikutukset tunne-elämälle ja sitä kautta myös sen vaikutukset arvotietoisuuden muotoutumiselle. Musiikissa on seurakunnan työssä aina mukana hengellinen ulottuvuus, mikä tarkoittaa yhteyden kokemisen mahdollisuutta toisten ihmisten ohella myös Jumalaan.

5.4 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuutta on arvioitava laadullisen analyysin lähtökohdista käsin perustuen tutkimusprosessin kuvaamisen tarkkuuteen sekä johtopäätösten pätevyyteen ja johdonmukaisuuteen. Analyysiprosessin luotettavuuden kannalta tärkeää on tutkijan esiymmärryksen aukikirjoittaminen (luku 2.4), jotta tutkijan aineistosta tekemiä johtopäätöksiä ja niiden pätevyyttä on jälkikäteen mahdollista arvioida kriittisesti.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut vertailla musiikkikasvatustyön tavoitejulkaisuista koostuvaa aineistoa ja kiteyttää sen perusteella eri organisaatioiden musiikkikasvatuksen yhteneväisyyksiä. Tutkimustuloksia tarkasteltaessa voidaan todeta, että tutkimukseni täyttää nämä ennalta asetetut tavoitteet, eli se kuvaa kirkon ja koulun musiikkikasvatuksen tavoitteita sekä jäsentää niitä suhteessa toisiinsa. Esittelemäni malli (kuvio 6) on syntynyt kuvatun analyysiprosessin myötä ja siksi sitä voidaan pitää sekä metodin että tutkimuksen luotettavuuskriteerien mukaisesti luotettavana. Malli on syntynyt analyysiprosessin myötä tutkimustuloksena osoittamaan seurakunnan ja peruskoulun musiikkikasvatuksen yhtymäkohtia, mutta toisaalta se samanaikaisesti tarjoaa lisäaineistoa tutkimusaiheen jatkotyöstämistä varten. Kyseistä mallia on kuitenkin syytä arvioida kriittisellä otteella ennen sen jatkokäyttöä muissa yhteyksissä.

Tätä tutkimusta tehdessäni olen astelemassa vasta ensimetrejä omalla tutkijaurallani. Toisaalta tutkijan ja analysoijan roolin ohella olen myös tutkimusaiheen eli kirkon ja koulun musiikkikasvatuksen asiantuntija oman kaksoiskoulutukseni ja työkokemukseni ansiosta. Laadulliseen tutkimusotteeseen sisältyy aina subjektiivisuuden riski, jota olen pyrkinyt poistamaan tuomalla mahdollisimman avoimesti esiin omat lähtöolettamukseni sekä analyysiprosessin kulun sillä tavoin kuin olen sitä toteuttanut. Tutkijan taitoni vaativat varmasti vielä harjaantumista, mutta uskon silti tämän tutkimuksen onnistuvan omista puutteistaan huolimatta tuomaan esille tärkeitä näkemyksiä ja ajatuksia yhteiskuntamme eri tahojen musiikkikasvatuksen tulevaisuudensuunnittelun tueksi.

6 POHDINTA

Tutkimukseni perusteella peruskoulun musiikinopetuksen ja seurakunnan musiikkikasvatuksen tavoitteissa on musiikillisen toiminnan ja ymmärtämisen sekä kokonaisvaltaisen kasvun ja kokemuksellisuuden osa-alueilla paljon yhteistä. Tämän yhteisen sisällöllisen tarttumapinnan perusteella on mielestäni syytä pohtia yhteistyömahdollisuuksia koulun ja kirkon musiikkikasvatustyölle – onhan tämä yhteistyö mainittu yhtenä kasvatustyön tavoitteenakin molempien tahojen julkaisuissa.

Peruskoulun musiikinopetus näyttäisi olevan oppimistuloksia arvioineen raportin (Laitinen, Hilmola & Juntunen, 2011) mukaan hyvin toiminnallista, sillä noin puolet opettajista ilmoittivat, että oppilaat laulavat (57%) tai osallistuvat yhteissoittoon (52%) lähes joka tunnilla. Lisäksi sekä opettajat (92%) että oppilaat (55%) mainitsivat arviointiraportissa onnistumisen ilon ja musiikillisten elämysten kokemisen tärkeäksi osaksi musiikinopiskelua. Toisaalta saman raportin perusteella suurin osa opettajista (73%) arvioi, ettei oppilailta ole riittävästi aikaa opetussuunnitelmassa määriteltyjen asioiden oppimiseen. (Laitinen ym. 2011, 45–54.) Vallitseva tilanne on ristiriitainen: opettajat ja oppilaat näkevät musiikillisen toiminnan ja siitä saatavat kokemukset tärkeänä osana musiikinopetusta, mutta resursseja näiden tavoitteiden täysipainoiseen toteuttamiseen ei ole riittävästi. Tässä tutkimuksessa selvisi, että koulun ja kirkon musiikkikasvatus perustuu musiikillisen toiminnan osalta pitkälti samankaltaisiin tavoitteisiin eli yksilön rohkaisemiseen musiikillisten taitojensa käyttämiseen ja kehittämiseen. Tutkimukseni valossa voikin esittää, olisiko lasten ja nuorten musiikin harrastustoimintaa mahdollista tukea nimenomaan seurakunnan ja koulun välisen yhteistyön kautta.

Tällä erää koulun ulkopuolinen, tavoitteellinen musiikin harrastaminen tapahtuu pitkälti vain taiteen perusopetuksen parissa, jossa opiskelu ei kirkon musiikkikasvatuksen tavoin ole kaikille avointa ja maksutonta. Seurakunnan musiikkityö mahdollistaa monimuotoisen musiikin harrastamisen: keskiössä on

pääsääntöisesti aktiivinen toimiminen musiikin parissa yksilöllisen harjoittelun sekä yhteisöllisen musisoimisen ja esiintymisen muodoissa. Oppiminen seurakunnan musiikkikasvatuksen piirissä on luonteeltaan sekä formaalia että informaalia, mikä vastaa Muukkosen (2010, 233) mukaan hyvin myös koulun musiikinopettajien näkemyksiä musiikin oppimisen luonteesta. Koulun musiikkikasvatuksen ihanteellisena päämääränä voidaan pitää yksilöiden itsenäistymistä musiikillisina toimijoina. Seurakunnan musiikkityöllä on nähdäkseni hyvät edellytykset tukea koulua tämän tavoitteen saavuttamisessa.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet sisältää musisointitaitojen ohella paljon tiedollisia tavoitteita musiikillisen ymmärtämisen osa-alueelta. Seurakunnan tavoitejulkaisussa opittavia tietoja ja taitoja on määritelty koulun opetussuunnitelmaan nähden huomattavasti vähemmän: tiedollisten oppisisältöjen sijaan kirkon tavoitteisiin on eksplikoitu tarkemmin yksilön kokonaisvaltaiseen kasvuun liittyviä sekä yhteisön ja yhteiskunnan tasoilla vaikuttavia tavoitteita. Toki opetussuunnitelmassa määritelty koulun perustehtävä sisältää myös yksilön sosiaaliseen ja emotionaaliseen kehittymiseen liittyviä tavoitteita, mutta musiikin oppiaineen sisältöjen kohdalla nämä tavoitteet ovat esillä pääosin implisiittisesti, esimerkiksi yhteismusisoinnin tai kokemuksellisuuden kautta. Peruskoulu keskittyykin opetuksessaan pitkälti oppilaiden kognitiivisten taitojen kehittämiseen, mikä jättää yksilöiden tunnepuolen kehittymisen osittain katvealueeseen. Sen sijaan seurakunnan tavoitteissa emootioilla ja sitä myöten myös arvotietoisuuden kehittymisellä on iso painoarvo.

Arvot liittyvät yksilön tunne-elämään hyvin vahvasti, sillä ruokkimalla ja kehittämällä tunteita on mahdollista kasvattaa myös arvotietoisuutta ja vastuullisuutta arvovalinnoissa (kts. Puolimatka 2011). Tunnekasvatukseen liittyen koulun ongelmaksi muodostuu sen oman arvopohjan pirstaleisuus. Liberaaliin arvokäsitykseen sitoutuneen koulun on vaikea tarjota mitään objektiivisesti hyvää ja arvokasta, johon yksilö voisi sitoutua. Yleisessä keskustelussa uskonnon tuomia viittauksia koulun kasvatuksen arvovalintoihin on jo pidemmän aikaa paheksuttu ja tilalle on peräänkuulutettu puolueetonta ja jokaisen itse konstruoimaa maailmankatsomusta. Käytännön kentällä koulun arvoneutraalius on kuitenkin hyvin näennäistä, sillä jokainen opettaja tuo

kasvatukseensa väistämättä mukanaan myös oman arvotietoisuutensa. (kts. Kallio 2005; Sandsmark 2000.) Tätä vastoin kirkon kasvatustyössä lähtökohtana on kristillinen maailmankuva, joka nojaa selkeästi kirkon omiin oppeihin ja arvoihin. Kirkon kasvatustyön arvo-orientaatio ohjaa yksilöä kehittämään arvotietoisuuttaan eli näkemään toiset asiat arvokkaampina kuin toiset. Seurakunnan musiikkikasvatuksella onkin juuri tästä syystä paljon annettavaa koulun tunnekasvatuksen täydentäjänä. Olennaisinta on tarjota yksilöille mahdollisuuksia peilata omia valintojaan johonkin pysyvään arvoankkuriin. Huomionarvoista on, että yksilön henkilökohtainen arvotietoisuus kehittyy siitä huolimatta, vaikkei yksilö varsinaisesti seurakunnan tarjoamaan oppiin lopulta haluaisikaan sitoutua.

Kolmas osa-alue, jossa tutkimuksen perusteella seurakunnan musiikkityöllä voisi olla annettavaa peruskoulun musiikinopetuksen täydennykseksi, on kulttuurisen perinnön siirtäminen sukupolvilta toisille. Toki koko peruskoulu yleisen kasvatustehtävänsä mukaisesti on sitoutunut vaalimaan suomalaista kulttuuriperintöä, sillä näin monet arvokkaat perinteet ja normatiiviset säännöt säilyvät koulun toiminnan myötä osana suomalaista kulttuuria ja yhteiskuntaa. Pohjimmiltaan koulu on kuitenkin yksilökeskeinen instituutio, joka keskittyy vahvasti kasvattamaan yksilöä – oppimisen ja kasvun tavoitteet on koulussa määritelty yksilön oppimista mittaaviksi. Sen sijaan kirkolla on kasvatustyössään mukana yhteisöllinen näkökulma, mikä näkyy esimerkiksi musiikkikasvatuksen tavoitteiden eri tasoissa alkaen yksilön tasolta kohti yhteisöllisiä ja yhteiskunnallisia tavoitteita. Seurakunta yrittääkin kasvatustoiminnassaan sitoa yksilön osaksi yhteisöä ja sitä kautta sitouttaa yksilön myös koulua tiiviimmin pitämään huolta kulttuuriperinnön siirtämisestä eteenpäin. Arvokkaan kulttuurisen pääoman vaalimisen lisäksi seurakunnan tarjoama yhteyden kokeminen ja vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa ovat mielestäni yhä edelleen ihmisyyden tärkeitä elementtejä, jotka vain helposti jäävät unohduksiin nykypäivän individualismin tiellä.

Yhteiskunnan kasvatustyön näkymät ovat tällä erää melkoisen muutoksen kourissa. Kouluissa tehdään parhaillaan opetussuunnitelman uudistamisprosessia, eikä seurakunnan musiikkielämänsäkään ole syytä jättäytyä omaksi saarekkeekseen muun yhteiskunnan ulkopuolelle. Peruskoulut ja lukiot ovat remontoineet

opetussuunnitelmiaan säännöllisesti noin kymmenen vuoden sykleissä, mutta kirkko on pysyttäytynyt neljännesvuosisata sitten laaditussa tavoitelistauksessa. Asetelma on luonut omat haasteensa myös tämän tutkimuksen toteuttamiselle, sillä tavoitejulkaisujen vertailussa on täytynyt ottaa huomioon koulun ja seurakunnan tavoitteiden julkaisuajankohtien välinen ero. Toisaalta yksi mielenkiintoisimmista huomioista, joka tutkimuksesta nousee esille, on se, etteivät musiikkikasvatuksen ydinsisällöt ole lopulta suurestikaan muuttuneet 15 vuoden aikavälillä: kirkko ja koulu ovat laatineet tavoitteet musiikkikasvatukselle eri aikoina ja kasvatuksen eri päämääriä palvellen, mutta silti musiikkikasvatustyön yhteinen aines on pysynyt melko samankaltaisena.

Tiukkoina taloudellisina aikoina eri tahojen välinen yhteistyö saattaisi tarjota ratkaisuja moniin ongelmatilanteisiin ja mahdollistaa siten yhteiskunnassamme tarjottavaa monipuolista musiikkikasvatusta myös jatkossakin. Mäkelä ehdottaa omassa tutkimuksessaan seurakunnan kerhotoiminnasta hyvää vaihtoehtoa taloudellisten resurssien takia karsitulle koulujen kerhotoiminnalle (Mäkelä 2005, 3–27). Tulevaisuudessa musiikkikasvatusyhteistyötä saattavat olla toteuttamassa esimerkiksi Vapaavuoren (2005) visioimat musiikkikasvatuspainotteiset kanttorit, joiden työnkuvaa pystyttäisiin räätälöimään nimenomaan kouluyhteistyön kehittämisen ja testaamisen suuntaan. Kanttorien musiikkipedagogisen osaamisen avulla seurakunta voisi hyödyntää tässä tutkimuksessa saatuja tuloksia ja täydentää siten omassa musiikkikasvatustyössään koulun opetuksen jättämiä aukkoja. On kuitenkin huomioitava, että tämän kaltainen pedagoginen yhteistyö vaatii vankkaa ammattitaitoa toteutuakseen.

Tämä tutkimus toimikoon pelinavauksena kirkon ja koulun musiikkikasvatustyön yhteiselle tutkimukselle sekä yhteistyön kehittämiseksi. Laajuudeltaan tutkimuksessa käytetty aineisto on varsin kapea-alainen koskettaen ainoastaan kyseisten tahojen virallisia musiikkikasvatuksen tavoitejulkaisuja. Jatkotutkimuksessa aineistoa voisi laajentaa musiikkikasvatuksen tavoitteista käytännön toiminnassa toteutuneisiin sisältöihin, jolloin vertailussa voisi olla rinnakkain sekä teoreettinen että käytännönläheinen näkökulma. Lisäksi tutkimusta voisi olla mielekästä laajentaa myös

historian suuntaan ja koota yhteen aiempien vuosikymmenien yhteistyötapoja kirkon ja koulun musiikkikasvatuksen osalta. Toisaalta katse tulevaisuuteen suunnattuna voisi tutkimusta toteuttaa myös tapaustutkimuksena, jossa tutkimuksessa mukana olevien seurakuntien ja koulujen välille laadittua yhteistyökuviota voisi raportoida ja kehittää.

Vaikka tutkimustuloksista tehtyjen johtopäätösten mukaan kirkolla on paljon annettavaa yhteiskuntamme lasten ja nuorten musiikkikasvatukselle, on kuitenkin pidettävä tärkeänä mielessä peruskoulun oppiaineiden lakisääteinen asema. Musiikkia on opetettava jatkossakin pakollisena oppiaineenaan osana yleissivistävää peruskoulua, eikä sen opetusta voida kokonaisuudessaan siirtää opetussuunnitelman ulkopuoliselle kolmannen sektorin edustajalle. Seurakunta ei siten voi korvata koulun musiikinopetusta. Tämän tutkimuksen valossa voin kuitenkin esittää perusteluja sille, että seurakunnan musiikkityö voi täydentää tiettyjen osa-alueiden osalta peruskoulun musiikinopetusta. Seurakunnan vahvuuksia tarkastelin mm. musisoimisen, arvokasvatuksen ja kulttuuriperinnön näkökulmista. Avainasemaan tässä tilanteessa nousee kirkon ja koulun välisen yhteistyön kehittäminen, jotta se palvelisi mahdollisuuksien mukaan molempien tahojen musiikkikasvatusta. Erilaisista lähtökohdista huolimatta sekä peruskoulun että seurakunnan tekemän musiikkikasvatustyön päämäärän voi pohjimmiltaan tiivistää samoihin virren 847 sanoihin: ”Kaikille luo iloa, luottamusta, toivoa, että lahjat, luovuutensa kukin käyttää parhaaksensa.”

LÄHTEET

- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Anttila, M. & Juvonen, A. (2006). *Musiikki koulussa ja nuoren elämässä. Kohti kolmannen vuosituhsannen musiikkikasvatusta*, osa 3. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Eerola, P-S. (2010). *Mitä musiikki kouluille antaa? Musiikinopettajien näkemyksiä opetuksensa tavoitteista ja sisällöistä sekä oppiaineensa erityisyydestä*. Kasvatus 41 (1). Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 31–40.
- Elliot, D. (1995). *Music Matters*. Oxford: Oxford University Press.
- Erkkilä, L. (2003). Kanttorin virka. Teoksessa L. Erkkilä, U. Tuovinen, E. Tuppurainen (toim.) *Kirkkomusiikin käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja, 71–97.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2008). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Haastettu kirkko – Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008–2011*. (2012). Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja, 115. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Hirsjärvi, S. (1982). *Ihmiskäsitys kasvatustieteessä*. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen julkaisu B1.
- Holma, M. (2008). Koulun uskontokasvatus ja kirkko. Teoksessa J. Porkka (toim.) *Johdatus kristilliseen kasvatukseen*. Helsinki: Lasten keskus / LK-kirjat, 141–148.
- Holma, M. (2009). *Kirkko ja koulu yhdessä. Kirkon ja koulun yhteistyön lähtökohtia, perusteita ja toimintatapoja*. Kirkkohallitus/Kirkon kasvatusta- ja nuorisotyö. Saatavilla: [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/D6361544A83C3729C22577130040638C/\\$FILE/yhteensoppii.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/D6361544A83C3729C22577130040638C/$FILE/yhteensoppii.pdf). Viitattu 21.11.2013.
- Huhtanen, K. (2013). *Kanttorin ammatillinen identiteetti – ”Täytyykö ensin olla taiteilija, ennenkun voi mennä seurakuntaan töihin?”* Sibelius-Akatemia. Kirkkomusiikin oppiaine. Maisterintutkielma.
- Jyväskylän Normaalikoulun tuntijako 2004*. (2004). Saatavilla: https://www.norssi.jyu.fi/opetus-ja-opiskelu/opetus suunnitelma/ops_perusopetus/norssin_tuntijako_2009.pdf Viitattu 7.5.2013.
- Kakkonen, H. (2008). *Musiikkikasvatusta luterilaisessa seurakunnassa – tapaustutkimus eteläsuomalaisen seurakunnan musiikkikasvatustoiminnasta*. Jyväskylän yliopisto. Musiikin laitos. Maisterintutkielma.

- Kallio, E. (2005). *Kasvatus hajoavassa ajassa – Nuorten arvot ja moraalikasvatuksen mahdollisuudet*. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Kallunki, V. (2010). *Yhteisön ja yhteiskunnan ehdoilla – Seurakuntien ja kuntien yhteistyö vuorovaikutuksen näkökulmasta*. Helsingin yliopisto. Käytännöllisen teologian laitos. Väitöskirja.
- Kauppila, R. (2007). *Ihmisen tapa oppia – Johdatus sosiokonstruktivistiseen oppimiskäsitykseen*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Kirkon kasvatustoiminnan kokonaisohjelma*. (1977). Helsinki: Kirkon kasvatustieteiden keskus.
- Kovanen, T. (2010). *Kaikki paitsi musiikkikasvatus on turhaa*. Jyväskylän yliopisto. Musiikin laitos. Maisterintutkielma.
- Käki-Kuorikoski, A. (2013). *Kanttori seurakunnan musiikkikasvattajana*. Sibelius-Akatemia. Kirkkomusiikin oppiaine. Maisterintutkielma.
- Lahtiluoma, S. & Turunen, R. (2011). *Kunta ja seurakunta – vuorovaikutusta ja yhteistyötä*. Suomen Kuntaliitto ja Kirkkohallitus. Saatavilla: http://shop.kunnat.net/product_details.php?p=2608. Viitattu: 21.11.2013.
- Laitinen, S., Hilmola, A. & Juntunen, M-L. (2011). *Perusopetuksen musiikin, kuvataiteen ja käsityön oppimistulosten arviointi 9. vuosiluokalla*. Helsinki: Opetushallitus. Koulutuksen seurantaraportit 2011:1.
- Lintunen, P. (2003). Seurakunnan musiikkielämä ja sen tavoitteet. Teoksessa L. Erkkilä, U. Tuovinen, E. Tuppurainen (toim.) *Kirkkomusiikin käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja, 419–434.
- Meidän kirkko - kasvamme yhdessä*. (2012). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kasvatuksen linjaus 2015. Saatavilla: sakasti.evl.fi/kasvamme yhdessä. Viitattu 21.11.2013.
- Musiikkikasvatus seurakunnassa: kirkon musiikkikasvatuksen lähtökohdat ja tavoitteet*. (1989). Helsinki: Kirjapaja.
- Muukkonen, M. (2010). *Monipuolisuuden eetos - Musiikin aineenopettajat artikuloimassa työnsä käytäntöjä*. Sibelius-Akatemia. Musiikkikasvatuksen osasto. Studia Musica 42.
- Mäkelä, M. (2005). *Seurakunnan ja koulun välinen yhteistyö. Fenomenografinen tutkimus seurakunnan ja koulun välisen yhteistyön merkityksestä koululle, opettajalle ja oppilaalle*. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Kasvatustieteen maisterintutkielma.

- Oravakangas, A. (2005). *Koulun tuloksellisuus?* Jyväskylän yliopisto, Chydenius-instituutti. Väitöskirja. Kokkola: Jyväskylän yliopisto, Chydenius-instituutti.
- Parkkinen, H. (2010). *Koulu ja kirkko kasvatuskumppaneina. Perusopetuksen vuosiluokkien 1–6 ja evankelis-luterilaisen seurakunnan varhaisnuorisotyön välinen yhteistyö Imatralla.* Itä-Suomen yliopisto. Filosofinen tiedekunta. Kasvatustieteen maisterintutkielma.
- Patrikainen, R. (1997). *Ihmiskäsitys, tiedonkäsitys ja oppimiskäsitys luokanopettajan pedagogisessa ajattelussa.* Joensuun yliopisto: Kasvatustieteellisiä julkaisuja n:o 36.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.* (2004). Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla: http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf. Viitattu 7.5.2013.
- Perusopetuksen tuntijako 2004.* (2004). Saatavilla: http://www.oph.fi/download/46678_pops_liite4.pdf. Viitattu 7.5.2013.
- Perusopetuksen tuntijako 2016.* (2012). Saatavilla: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/viireilla_koulutus/perusopetus/liitteet/asetusehdotus_1_2.pdf. Viitattu 7.5.2013.
- Pohjannoro, U. (2010a). *Näkökulmia musiikinopetuksen arkeen. Nuorten musiikkikasvattajien kokemuksia ja tulevaisuusnäkyymiä.* Musiikkialan toimintaympäristöt ja osaamistarve – Toive, osaraportti 11. Sibelius-Akatemian selvityksiä ja raportteja 11/2010.
- Pohjannoro, U. (2010b). *Näkökulmia seurakuntien musiikkitoimintaan. Kanttorien kokemuksia ja tulevaisuusnäkyymiä.* Musiikkialan toimintaympäristöt ja osaamistarve – Toive, osaraportti 9. Sibelius-Akatemian selvityksiä ja raportteja 9/2010.
- Pohjannoro, U. & Pesonen, M. (2010). *Kanttorit 2010. Kirkkoherrojen ajatuksia seurakuntien musiikkielämästä ja sen tulevaisuudesta.* Musiikkialan toimintaympäristöt ja osaamistarve – Toive, osaraportti 7. Sibelius-Akatemian selvityksiä ja raportteja 6/2010.
- Puolimatka, T. (2011). *Kasvatus, arvot ja tunteet.* Helsinki: Suunta-kirjat.
- Rauhala, L. (1991). *Humanistinen psykologia.* Helsinki: Yliopistopaino.
- Rauhala, L. (1998). *Ihmisen ainutlaatuisuus.* Helsinki: Yliopistopaino.
- Rauhala, L. (2005). *Ihmiskäsitys ihmistyössä.* Helsinki: Yliopistopaino.
- Regelski, T. (1996). Prolegomenon To a Praxial Philosophy of Music and Music Education. *Musiikkikasvatus Vsk. 1, nro 1.* Helsinki: Sibelius-Akatemia, Oulun yliopisto, Jyväskylän yliopisto, 23–40.

- Rippikoulusuunnitelma: Elämä, usko rukous.* (2001). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2001: 10. Porvoo: Uusimaa Oy.
- Räsänen, A. (2008). Kristillinen kasvatus teoriassa ja käytännössä. Teoksessa J. Porkka (toim.) *Johdatus kristilliseen kasvatukseen*. Helsinki: Lasten keskus / LK-kirjat, 287–304.
- Sandsmark, S. (2000). *Is World View Neutral Education Possible and Desirable? A Christian Response to Liberal Arguments*. Paternoster Press: The Stapleford Centre.
- Sariola, Y. (2003). Kirkkomusiikki ja musiikin teologia. Teoksessa L. Erkkilä, U. Tuovinen, E. Tuppurainen (toim.) *Kirkkomusiikin käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja, 13–36.
- Schreiner, P., Kraft, K. & Wright, A. (toim.) (2007). *Good Practice in Religious Education in Europe: Examples and Perspectives of Primary Schools*. Berliini: Comenius-instituutti.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuovinen, U. (2003). Musiikkikasvatus. Teoksessa L. Erkkilä, U. Tuovinen, E. Tuppurainen (toim.) *Kirkkomusiikin käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja, 435–448.
- Tuppurainen, E. (2003). Kirkkomusiikin historia ja nykypäivä. Teoksessa L. Erkkilä, U. Tuovinen, E. Tuppurainen (toim.) *Kirkkomusiikin käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja, 37–59.
- Vanne, A. (2008). Kristillinen kasvatus koulussa. Teoksessa J. Porkka (toim.) *Johdatus kristilliseen kasvatukseen*. Helsinki: Lasten keskus / LK-kirjat, 131–140.
- Varhaisiän musiikkikasvatus seurakunnassa.* (2004). Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisu 2004:8. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Vatanen, O. (2003). Laulu ja soitto. Teoksessa S. Häyrynen, H. Kotila, O. Vatanen (toim.) *Spirituaaliteetin käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja, 317–329.
- Vatanen, O. (2011). Luentomuistiinpanot kurssilla *Kirkkomusiikin teologia*, 29.–31.8.2011. Sibelius-Akatemia.
- Vapaavuori, H. (2005). *Pitäjänmuusikko. Selvitys musiikkikasvatukseen painottuvasta kanttorin tutkinnosta ja virasta sekä musiikinopettajan ja kanttorin tehtävien hoitamisesta kunnan ja seurakunnan yhteistyönä*. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto. Sarja C 2005:7.
- Värri, V-M. (2010). Kasvatuksen ihanteista ja päämääristä tässä ajassa. Teoksessa T. Jantunen, E. Ojanen (toim.) *Arvot kasvatuksessa*. Helsinki: Tammi, 42–56.